

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

Nye kommunevåbener i Norden	201
Åke Thott: Vasavapnet	218
Gunnar Scheffer 1909–1981	230
Heraldica varia	233
Heraldisk litteratur siden sidst	242

Nye kommunevåbener

Danmark

Siden oktober 1978, Heraldisk Tidsskrift nr. 38, side 376, har i alle fald fjorten danske kommuner og én amtskommune taget sig våben, og en kommune som i forvejen havde våben, har ændret dette gennemgribende.

Galten Kommune, Århus Amt. Vandret delt af hvidt over grønt, i øverste felt et våbenskjold lodret delt af 1. rødt hvori en gul hjortevie, og 2. fem gange vandret delt af gult og blå, i nederste felt en stor ring kombineret med syv mindre ringe placeret i en kreds således, at den store ring skærer hver af de syv små omtrent gennem centrum af deres cirkel, det hele gult. - Det nederste, grønne felt symboliserer kommunens natur, præget af agerland og skov. De syv små ringe står for kommunens syv sogne, samlet i én stor kommune: den store ring. Våbenskjoldet i øverste felt tilhører den gamle adelsslægt Rani, hvis berømteste medlem var kammermester Rane Jonsen, dødsdømt for medskyld i mordet på kong Erik Glipping i Finde-rup Lade 1287. Rane Jonsen ejede jord i, hvad der i dag er Galten Kommune. - Udarbejdet af kommuneinspektør Poul Jacobsen. Taget i brug 1977.

Gørlev Kommune, Vestsjællands Amt. I hvidt felt en sparre, torads skaktavlet af sort og rødt, mellem tre røde plovskær. - De tre plovskær symboliserer landbrug, kommunens vigtigste næringsvej. Skak-

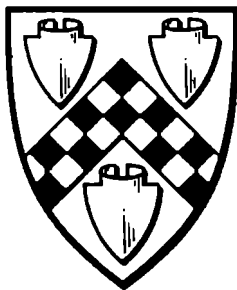
tavlsparren er hentet fra våbenet for slægten Sparre »i Sjælland«, som i middelalderen ejede en stor del af den jord, der i dag udgør Gørlev Kommune. - Udformet i samarbejde med Statens Heraldiske Konsulent Paul Warming. Taget i brug i 1978. Registreret i Statstidende 11. januar 1979.

Rougsø Kommune, Århus Amt. I hvidt felt en blå muslingeskal, det hele inden for en blå bort belagt med en hvid tovsno-ning. - Muslingeskallen står for kommunens lange kystlinje mod Randers Fjord og Kattegat, og minder tillige om, at en stor del af egnen tidligere var dækket af hav. Man finder derfor muslingeskaller i jorden næsten overalt i kommunen. Det snoede tov langs skjolderanden er inspireret af et middelalderligt motiv, en »tovsno-ning«, hugget i granit, i flere af kommunens kirker, f.eks. i portalerne til Vejlbj Kirke og Ørsted Kirke. - Udformet i samarbejde med Paul Warming. Taget i brug 1978.

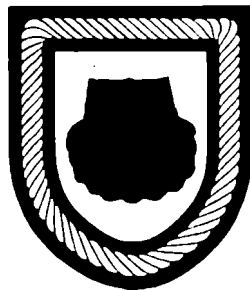
Hvalsø Kommune, Roskilde Amt. I grønt felt et møllehjul under to skråt udad stillede blade af ær, det hele gult. - Feltets grønne farve og de to blade af ahorn, eller med træets gamle navn: ær (jævnfør mundheldet »Ær'en er det fejreste træ i skoven«), står for kommunens rigdom på skov. Vandmøllehjulet repræsenterer den gamle, stadig fungerende Tadre Mølle, som ligger netop på grænsen mellem de to

Galten Kommune

Gørlev Kommune

Rougsø Kommune

ældre, mindre kommuner, der blev slået sammen til Hvalsø Kommune. – Udformet i samråd med amtsdirektør Ernst Verwohlt. Taget i brug 1978.

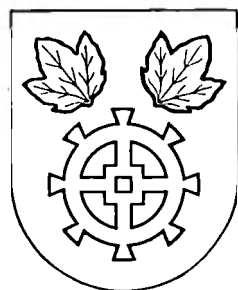
Ullerslev Kommune, Fyns Amt. I hvidt felt en flyvende sort vibe. – Ullerslev har valgt den smukke figur af den flyvende vibe som sit våbenmærke, fordi viben er karakteristisk for kommunens udstrakte eng- og mosedrag. – Udformet i samarbejde med Paul Warming og Claus Achton Friis, som har tegnet det. Taget i brug 1978.

Sydney Kommune, Viborg Amt. Vandret delt af hvidt, hvori en stående rød ræv, og rødt, hvori en mod sinister springende hvid hare. – Både ræven og haren er gamle våbenmærker for de herreder, som kommunen omfatter. Ræven stammer fra seglet for Refs Herred, bevaret fra 1610, og haren fra seglet for Hassing Herred, fra 1648. Begge våbenbilleder illu-

strerer altså herredets navn: Refs/ræv og Hassing/hase/hare. – Taget i brug 1978.

Hvidebæk Kommune, Vestsjællands Amt. I rødt felt en gengivelse, gul, af den snoede halsring af guld fra 900-tallet, som i 1977 blev fundet i Bakkendrup ved Tissø, det hele inden for en hvid bort belagt med seks røde naglehoveder. – Ringen er det pragtfuldste oldtidsfund som er gjort i kommunen. De seks naglehoveder er inspireret af våbenet for adelslægten Navl, som i middelalderen og senere ejede jord på egnen (og som rimeligvis har fået sit navn efter naglehovederne). – Udformet i samarbejde med kgl. våbenmaler Aage Wulff. Taget i brug 1978. Registreret i Statstidende 11. januar 1979.

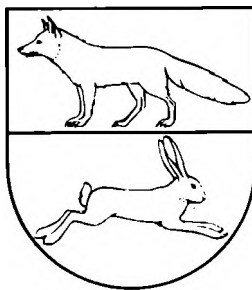
Nørre Alslev Kommune, Storstrøms Amt. Lodret delt af gult og rødt, en gående kronhjort af modsat farve under et gult møllejern. – Kronhjørten er taget fra seg-

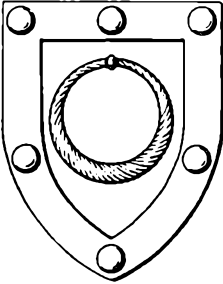
Hvalsø Kommune

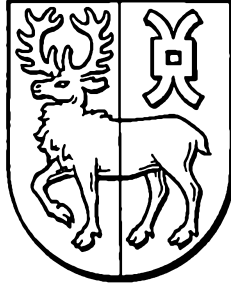
Ullerslev Kommune

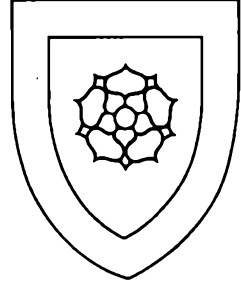
Sydney Kommune

Hvidebæk Kommune

Nørre Alslev Kommune

Rosenholm Kommune

let for Falster Nørre Herred, der går tilbage til 1584. Nørre Alslev Kommune dækker en stor del af det gamle herreds område. Figuren over hjorten er et møllejern (til sikring af en møllesten). Tidligere var der mange møller på egnen, og en af de to som stadig er bevaret, ejes af kommunen. - Udformet i samarbejde med Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1978. Registreret i Statstidende 11. januar 1979.

Rosenholm Kommune, Århus Amt. I gult felt, inden for en blå bort, en rød rose. - Rosenholm Kommune har navn efter den gamle herregård Rosenholm, siden 1559 slægten Rosenkrantz' stamsæde, og våbnet er en illustration af navnet: en rose på en holm omgivet af vand. - Taget i brug 1979.

Fjends Kommune, Viborg Amt. I sort felt en flyvende gul flagermus, set forfra, over

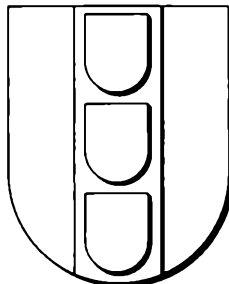
to krydsede lyngleer med lebladet nedad og udad, skafterne gule og bladene hvide.

- Flagermusen er et egenartet indslag i kommunens dyreliv. Den overvintrer i store mængder i kommunens kalkgruber, i Daubjerg, som stammer fra middelalderen, og i Mønsted, af nyere dato. De to krydsede leer er af en speciel type, til at slå lyng med. De står her for tidligere tiders lyngslåning og hedebrug. Feltets sorte farve skal måske anskueliggøre både mørket i kalkgruberne, hvor flagermusene holder til, og den mørke hede. - Udformet i samarbejde med Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1979.

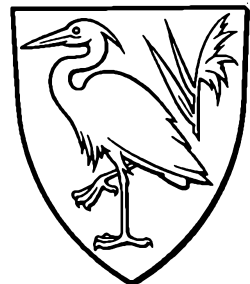
Lejre Kommune, Roskilde Amt. I hvidt felt en blå pæl belagt med tre gule skjolde. - Den blå stribe repræsenterer Lejre Å, som var den gamle vandvej til Lejre. De tre skjolde står for Skjoldungerne, »Skjolds efterkommere«, den ældste dan-

Fjends Kommune

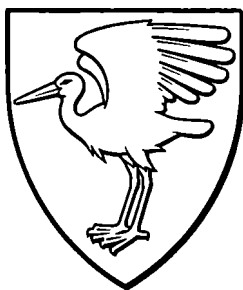
Lejre Kommune

Ulfborg-Venib Kommune

Arden Kommune

Nørager Kommune

Sønderjyllands Amtskommune

ske kongeslagt, hvis traditionelle hjemsted var Lejre. – Udformet i samråd med Ernst Verwohlt. Taget i brug 1979.

Ulfborg-Vemb Kommune, Ringkøbing Amt. I blått felt en stående hvid fiskehejre og, øverst sinister, en gul top af tagrør. – Fiskehejren repræsenterer en koloni af disse fugle mellem Ulfborg og Vemb, efterhånden en sjælden og derfor særegen naturforeteelse. Og tagrørstoppen står for de store områder i kommunen, langs Nissum Fjord, som er bevoftet med tagrør. – Udformet i samarbejde med Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1979.

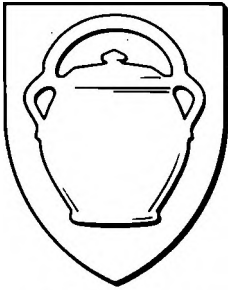
Arden Kommune, Nordjyllands Amt. I rødt felt et hvidt træ med rødder over en cirkelskive, som ved bølgeskurer er fem gange vandret delt af hvidt og blått. – Træet, en bøg, er taget fra seglet for Hindsted Herred, som kendes fra 1610. Skiven med bølgestriberne, et heraldisk symbol for »kildevæld«, står for Blåkilde, Danmarks største kilde og samtidig en af de smukkeste, som ligger i kommunen. – Vistnok udformet i samarbejde med Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1980.

Nørager Kommune, Nordjyllands Amt. I grønt felt en stående hvid stork med løftede vinger, med gult næb og gule ben. – Storken er valgt som kommunens våbenmærke, fordi den tidligere var almindelig på egnen og stadig ruger i kommunen. – Udformet i samarbejde med Paul War-

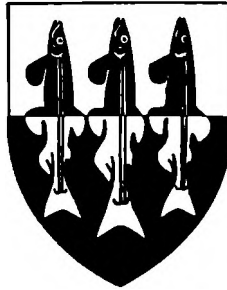
ming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1979.

Sønderjyllands Amtskommune. I gult felt to gående blå løver – med røde kløer og rød tunge og gule tænder – som med forpoterne holder en lensfane med hvid stang og en vimpelformet fanedug, rød med et hvidt kors. – To gående blå løver i gult felt, en »formindskelse« af det danske kongevåbens *tre* blå løver i gult, var våben for den senere kong Abel, søn af Valdemar Sejf, medens han var hertug af Sønderjylland, 1232–50. Våbenet kendes fra 1245, og har siden været brugt af alle sønderjyske hertuger, ligesom det efterhånden blev våben for selve landsdelen Sønderjylland eller, med dens andet navn, Slesvig. Skønt Sønderjylland siden 1920 har været delt, med Sydslesvig til Tyskland og Nordslesvig til Danmark, indgår det fulde slesvigske våben stadig både i det danske kongelige våben og, sammen med Holstens, i våbenet for det tyske *Land Schleswig-Holstein*.

Da Sønderjyllands Amtskommune blev dannet, 1970, ved sammenlægning af Tønder, Sønderborg, Åbenrå og Haderslev amtskommuner, ønskede man et våbenmærke, som kunne forbinde og repræsentere hele landsdelen, og hertil var intet bedre egnet end det gamle, skønne slesvigske våben. Men da dette jo altså står for *hele* Slesvig og desuden indgår i statslig heraldik både i Danmark og Tyskland, besluttede man sig for en variant af

Gjern Kommune

Angmagssalik Kommune

Thule Kommune

våbenet. Fra 1307 kendes en udgave af Slesvigs våben, i segl for hertug Valdemar Erikssøn, en sønnesøn af Abel, hvor to løver holder en fane. Der er tale om en såkaldt lensfane, der angiver hertugen som den danske konges lensmand og Sønderjylland som len af Danmark.

Danske kommunevåbener må ikke indeholde statssymboler, hverken danske eller udenlandske, og den fane, løverne skulle holde, kunne derfor ikke udformes som et regelret Dannebrogsslag. Resultatet, godkendt af Indenrigsministeriet, blev en slags vimpel, men med Dannebrogsmønster, som tydeligt giver til kende, at det er den danske del af Sønderjylland, som de to ældgamle slesvigske løver i dette tilfælde står for. - Udarbejdet i samråd med lektor, mag. art. Knud Prange, tegnet af Aage Wulff. - Taget i brug 1980.

Gjern Kommune, Århus Amt. I rødt felt en gul barselpotte. - I 1973 tog kommunen et våben i brug, som man imidlertid alligevel ikke blev tilfreds med i længden (se Heraldisk Tidsskrift nr. 30, side 464-65). Det ville have det hele med, og var endt uden særpræg og karakter. Den eneste mere karakteristiske del af dette våben var jydepotten, foroven, og i 1976 besluttede kommunen at nøjes med potten alene, i andre farver. Resultatet blev et af de mest vellykkede nyere kommunevåben i Danmark.

Den symbolik, man lagde i jydepotten,

blev yderligere uddybet, ved at man i våbenet valgte at gengive en såkaldt barselpotte. En barselpotte er en særligt udformet potte, med hank og låg, som en barselkones naboerker bragte hende og hendes familie mad i, når hun lå i barselseng. En barselpotte kan ses som et billede på godt naboskab, og er derfor velegnet som mærke for en kommune, der er dannet ved sammenlægning af flere andre.

Potten er gul, fordi barselpotter i reglen brændtes med en gullig glasur, og feltet er rødt, fordi det stedlige ler, som potterne laves af, er jernholdigt og derfor rødligt. - Vistnok udarbejdet af Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1976.

Sven Tito Achen

Grønland

Siden oktober 1976, se Heraldisk Tidsskrift nr. 34, side 153, har endnu en grønlandsk kommune, Thule, taget sig våben, og det er tillige kommet til redaktionens kundskab, at Angmagssalik Kommune havde haft våben helt siden 1972. Begge våbener er udarbejdet i samråd med Paul Warming og Claus Achton Friis, som har tegnet dem. Og dermed har alle Grønlands atten kommuner våben.

Angmagssalik Kommune, på grønlandsk stavet *Anmassalik,* på den sydlige del af

Grønlands østkyst. Vandret delt af hvidt og blått, tre lodret placerede anmagssater af modsat farve. – De tre fisk er anmagssater, en slags laksefisk, der om foråret går i så tette stimer langs kysten, at man kan fange dem i spande (omtrent som de tre fisk er vist i skjoldet). Det sker især i Kungmiutsfjorden, nær ved *Anmagssalik*, hvilket navn ganske enkelt betyder «Stedet med anmagssaterne». Det er altså også et «talende» våben. – Taget i brug 1972.

Thule Kommune, på den nordligste del af Grønlands vestkyst. I blått felt en hvid narhval, med sit «horn» pegende mod øverste dexter hjørne, under, øverst i midten, en fire-oddet stjerne, det hele hvidt. – Narhvalen er det største fangst-dyr i kommunen. Dens tand er et efterspurgt jagttrofæ – tidligere uden for Grønland opfattet som enhjørnings horn – og et kostbart materiale. De danske kongers tronstol på Rosenborg er fremstillet af narhvalstand. Stjernen står for Nordstjernen, Thule er Grønlands og verdens nordligste kommune. – Vistnok taget i brug 1977.

Sven Tilo Achen

Norge

Det har gått en del år siden det sist ble publisert norske kommunevåpen i *Heraldisk Tidsskrift*. Siden 1976 er det derfor av Kongen i statsråd fastsatt 23 nye kommunevåpen. Tre av disse Voss, Ørland og Ullensvang er middelaldervåpen. Våpnene har vært brukt av utdøde slekter som var knyttet til de respektive lokaliteter. De andre våpnene er nyskapninger. Samme strenge prinsipper for fastsettelse av norske kommunevåpen som Hallvard Trætteberg viser til i «Norsk kommunal heraldikk. Historiske prinsipper fulgt siden 1930» – HT 4:34

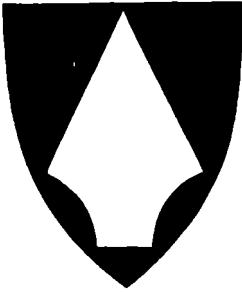
(1976), s. 163, følges fremdeles. Vi kan derfor glede oss over en rekke nye, enkle og vakre kommunevåpen.

Alta kommune i Finnmark fylke. «I blått en sølv spydspiss». Kommuneflagg: «I blått en hvit spydspiss». Vedtatt av kommunestyret 8. oktober 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 9. juli 1976.

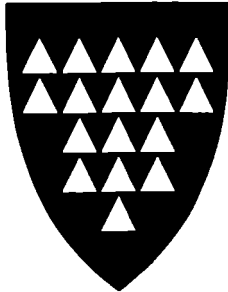
Skjold og flagg er tegnet av Arvid Sveen, Vadsø, og han begrunnet sitt forslag med følgende: «Komsakultur – Kålfjord – Altaskifer. Forslaget trekker tråden fra meget gammel tid i Komsakulturen (eldre steinalder i Finnmark) hvor kvartsitt ble brukt til økser og pilespisser som viktige redskaper/ledd i opprettholdelsen av livet den gang, – til drift av Alta-kvartsitt (skifer) som er en meget viktig (og kjent) næringsvei i dag, og som er vesentlig for opprettholdelsen av bosettingen i Alta fremover. Og i tillegg til den betydning bergverk har i dag, kommer Altas storhetstid representert ved koperverkene i Kålfjord og den store rolle og betydning Kålfjord da hadde i Finnmarkssammenheng (bl.a. for Finnmarks linske innslag idag). Fargene: Altas naturgitte ressurser».

Oppegård kommune i Akershus fylke. «I svart 17 gull triangler». Kommuneflagg: «I svart 17 gule triangler». Våpen, flagg og segl er foreslått og tegnet av Harald Hallstensen, Fjerdingby. Vedtatt av Oppegård kommunestyre 22. oktober 1975 og fastsatt ved kongelig resolusjon 6. august 1976.

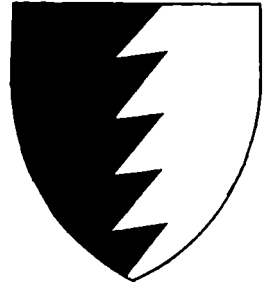
Hallstensen hadde som motto for sitt utkast «Svartskog – et tre for hver middelaldergård». Hver trekant i våpnet symboliserer et tuntre – et for hver middelaldergård. 17 stiliserte trær blir en hel liten skog – på svart bunn – så er vi tilbake der Oppegårds historie starter, nemlig på Svartskog. Motivmessig er våpnet også nært knyttet til en av de næringsveier som skapte levegrunnlag for folk i Oppegård – skogen. Kommunen har utgitt et lite hefte

Alta kommune

Oppegård kommune

Tune kommune

med «Regler og veiledning i bruken av Oppegårds kommunevåpen og kommuneflagg».

Tune kommune i Østfold fylke. «Kløvd av blått og sølv med sagsnitt». Kommuneflagg: «Kløvd av blått og hvitt med sagsnitt». Vedtatt av Tune kommunestyre 31. mars 1977 og fastsatt ved kongelig resolusjon 13. mai 1977. Rentegninger av våpen og flagg, som lå ved saken, var signert Gunnar Hauge.

Tunes våpen ble «skapt» i ro og fred over en 10-års periode, uten utlysning av premiekonkurranse. En kommunalt ansatt begynte å forske i heraldikken. Etter mange forsøk og forhandlinger i Riksarkivet om 6 mulige forslag, skilte 2 seg ut, nemlig «Tuntreet» og «Oppgangssagen» som henholdsvis var foreslått av Ernst Gerhardt og Truls Nygaard. Tuntreet var symbolisert med på rød bunn en sølv eikekvist med tre blad og to nøtter. Oppgangssagen ble tegnet på rød bunn et sølv oppgangssagblad. Hallvard Trætteberg studerte forslagene inngående sammen med professor Lars Hamre, og de kom på den idé at hele motivet kunne reduseres til et nytt heraldisk begrep «sagsnitt», som selvstendig delelinje. At dette snittet er nytt er vel riktig, ihvertfall i norsk heraldikk. Men i finsk heraldikk forekommer begrepet *sågsкура*, som har en litt annen form. Kihniö kommune fører: I blått fält tvenne nedtill medelst sågskuror bildade balkar av guld (se HT 1:5 (1962), s. 187).

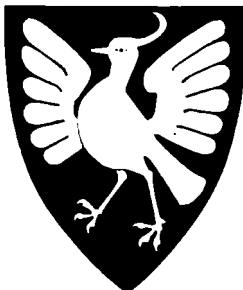
Helt fra sagbruksdriftens oppkomst i Norge har slik drift vært drevet i Tune, der forholdene for denne næring har ligget godt til rette. Utvilsomt har sagbruksdriften i vesentlig grad bidratt til å skape våre dagers Tune. Tune kommune har også utgitt en folder med «Regler for bruken av kommunens våpen, flagg og segl, fastsatt af kommunestyret».

Voss kommune i Hordaland fylke. «På raud grunn ein opprett sølv hjort». Kommuneflagg: «På raud grunn ein opprett kvit hjort». Vedtatt av Voss kommunestyre 26. mai 1977 og fastsatt ved kongelig resolusjon 8. juli samme år.

I Norge er det som bekjent to offisielle språk, bokmål (riksmål) og nynorsk. Enkelte kommuner bruker nynorsk, følgelig blir også da blasoneringen av kommunevåpnet på nynorsk. Noe gammelt - middelaldersk - våpen eller seglbilde for Voss var ikke kjent. Men her er kanskje et av de få tilfelle da en norsk kommune med god grunn kan ta våpen etter en gammel norsk ått som har hort til på stedet, og så vidt vi vet bare der, og som må antas å være utdød, slik at det gamle våpen er herreløst. Dette ble foreslått av Hallvard Trætteberg, som også leverte tegninger til våpen, flagg og segl. Stamfaren for Finnenættan, «Peter bonde», bodde i slutten av 1200 årene på Finnen på Voss. Han førte i sitt segl 1303 en opprett hjort i skjoldet. Sønnen Gudbrand Peterson «á Finnini» førte i segl 1330-33 det samme hjorte-

Voss kommune

Time kommune

Spydeberg kommune

våpen. Men her var hjorten gående og med et kors mellom hornene. En dattersønn av Peter bonde, Erik Erlandsøn fortsatte å residere på Finnen. Han beholdt hjorten i sitt segl, nå med en stjerne istedet for korset. Senere kom det andre eiere med andre våpen på Finnen. Men 1640 dukker igjen hjorten opp. C. M. Munthe i Norske slektsmerker. Norsk slektshistorisk tidsskrift I, 1928, s. 174–175, bemerker hertil at hjorten her til slutt følger gården og dens eiere, selv når de ikke stammet fra våpnets opprinnelige eiere. Trætteberg foreslo den opprette hjort, slik den er plassert i det eldste våpensegl, og foreslo også sølv hjort på rødt.

Time kommune i Rogaland fylke. «På rød bunn en sølv vipe med utslåtte vinger». Kommuneflagg: «På rød bunn en hvit vipe med utslåtte vinger». Vedtatt av Time kommunestyre 6. september 1977 og fastsatt ved kongelig resolusjon 23. desember 1977. Tegningene av våpen, flagg og segl som fulgte saken, var signert av Hallvard Trætteberg.

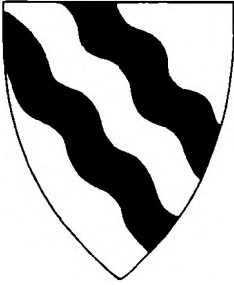
Kommunestyret i Time gav i 1971 rådmannen i oppdrag å undersøke om kommunen kunne få godkjent kommunevåpen med vipe som motiv. Man var kjent med at Hallvard Trætteberg hadde tegnet et våpen med vipe. Dette vipemotivet (vipe som eneste motiv) hadde Rogaland fylke rett til å velge. Fylket valgte imidlertid et korsmotiv (se HT 4:34 (1976), s. 163). Dermed ble vipemotivet «ledig» og kom-

munestyret gjorde i 1977 vedtak om å søke om godkjenning av et kommunevåpen på rød bunn en sølv vipe med utslåtte vinger.

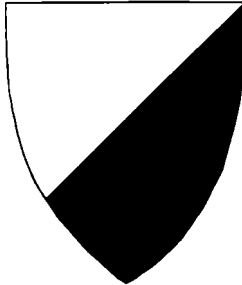
Spydeberg kommune i Østfold fylke. «På rød bunn tre sølv spydodder skrått oppad». Kommuneflagg: På rød bunn tre hvite spydodder skrått oppad». Vedtatt av Spydeberg kommunestyre 11. mai 1978 og fastsatt ved kongelig resolusjon 30. juni 1978. Våpen, flagg og segl er tegnet av Truls Nygaard.

I henhold til Spydeberg formannskaps vedtak 16. september 1976, ble Truls Nygaard engasjert til å fremme forslag til kommunevåpen for Spydeberg. Etter et samarbeid med stedets historielag, ble det annonsert ønske om idéer fra innbyggerne. 3 forslag ble mottatt. Truls Nygaard i samråd med historielagets styre samlet seg om spydoddmotivet. Hallvard Trætteberg foreslo imidlertid at man erstattet den runde vulst på det opprinnelige motiv med en kraftig dimensjonert rettvisklet tverrstang og formet spydodden slik den er heraldisk fremstilt i våpenbøker fra Zürich.

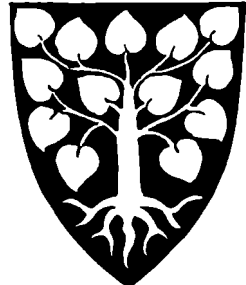
Hurum kommune i Buskerud fylke. «På sølv bunn to blå skrånjelker dannet ved bølgesnitt». Kommuneflagg: «På hvit bunn to blå skrånjelker dannet ved bølgesnitt». Vedtatt av Hurum kommunestyre 28. november 1978 og fastsatt ved kongelig resolusjon 2. februar 1979. Våpen og flagg er tegnet av Hallvard Trætteberg.

Hurum kommune

Ørland kommune

Lindås kommune

Motivet har tankemessig forbindelse med Hurums geografiske beliggenhet (mellom to fjorder). Det forelå også et annet alternativ med to røde skråbjelker med tanke på historiske forhold i kommunen. Familien Huitfeldt (i sølv en rød skråbjelke) som har spilt en rolle i både dansk og norsk historie, var knyttet til Hurum. De eide Trønstad, som var i slektens eie i over 220 år. Men av de to alternativer ble valgt blå farge - mellom to fjorder.

Ørland kommune i Sør-Trøndelag fylke. «Venstre skrådelt av sølv og svart». Kommuneflagg: «Venstre skrådelt av hvitt og svart». Ved kongelig resolusjon av 9. februar 1979 ble bestemt: «Ørland kommunestyres vedtak 24. november 1978 om våpen og flagg for Ørland kommune godkjennes». Våpen og flagg er tegnet av Hallvard Trættemberg.

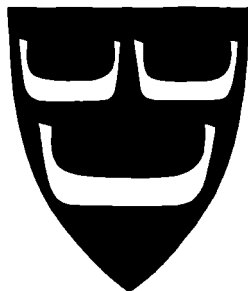
Som trønder er jeg meget glad for at Ørland valgte dette våpnet. Det er et gammelt historisk våpen, knyttet til stedet som hermed blir opptatt som kommunevåpen. Skrådelt av sølv og svart - oftest venstre skrådelt, noen ganger høyre skrådelt - ble ført av den såkalte «Yngre Rømer-ætt» i norsk senmiddelalder og reformasjonstid. Fra 1388 eller før og til 1555 eiet medlemmer av slekten gården Austråt. Den trer tidlig frem i norsk historie som et høvdingsete. Navnet Austråt nevnes første gang i kong Olav Tryggvasons saga. Et kjent medlem av slekten Rø-

mer fra reformasjonstiden var fru Inger Ottedatter, gift med Nils Henrikson, Norges Rikes Hofmester. Deres datter Lucie ble stammor for slekten Bjelke på Austråt, hvis medlem Ove Bjelke d.y. bygget Austråtborgen. Andre slekter har også vært knyttet til godset og Trættemberg ble forespurt om man kunne bruke et sammensatt våpen av forskjellige slektsvåpen. Men det ble frarådet. Tilbake sto man med Rømervåpnet. Det er ideelt til nåtidsbruk ved sin enkle og klare form, og er vel skikket til kommunevåpen.

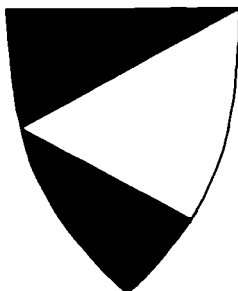
Det ble valgt venstre skrådelt skjold. Trættemberg viser i den forbindelse til serien med middelalderskjold hvor der er i 5 tilfelle venstre skrådeling og i 3 tilfelle høyre skrådeling. Fru Inger brukte begge varianter. Hun hadde et stort segl med venstre skrådeling og et lite segl med høyre skrådeling. Trættemberg uttaler i den forbindelse at: «Forklaringen tør være at man i den tids heraldikk ikke la vekt på forskjellen men regnet høyre skrådelt og venstre skrådelt som samme våpen».

Lindås kommune i Hordaland fylke. «På raud grunn eit sølv lindetre». Kommuneflagg: «På raud grunn eit kvitt lindetre». Vedtatt av kommunestyret 1. mars 1979 og bestemt ved kongelig resolusjon 4. mai 1979.

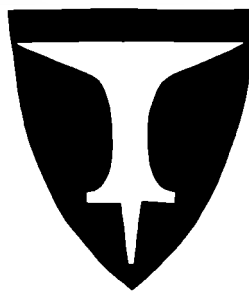
Når en valgte lindetre i våpnet, så er det av navneallegorisk årsak og ikke fordi det er mye lind i kommunen. Lindås formannskap ønsket opprinnelig sølv lind på

Sørøysund kommune

Nes kommune

Trøgstad kommune

blå bunn, men tegneren, Magnus Harde-land, Bergen, fant ut at et slikt våpen lignet for meget på Esbjergs kommunevåpen. Esbjerg fører som bekjent i blått et lindetre med to ankere støttet mot stammen, alt sølv. Men jeg tenker også i denne forbindelse på slekten Krummedige, som førte i blått en sølv lind.

Sørøysund kommune i Finnmark fylke. «I blått tre sølv båter, 2-1». Kommuneflagg: «I blått tre hvite båter, 2-1». Vedtatt av kommunestyret 17. april 1979 og bestemt ved kongelig resolusjon 8. juni 1979.

Tanken om et kommunevåpen ble tatt opp i Sørøysund kulturstyre i møte 29. april 1976. Etter utlyst konkurranse kom det inn 24 forslag fra 5 personer (kunstnere). På bakgrunn av riksarkivarens merknader til de 7 utvalgte forslagene, vedtok formannskapet å arbeide videre med tre alternativer, prioritert i denne rekkefølge: 1. «Tre fembæringer» i sølv på blå bunn, tegnet av Arvid Sveen, Vadsø. 2. «Garn» med hvite tråder på rød bunn, tegnet av Arvid Pettersen, Alta og 3. «Fiskekroker» i hvitt på rød bunn, tegnet av Lars Petter Aamodt, Gamvik. I brev av 11. januar 1979 gav riksarkivaren sin endelige godkjenning av våpen: «I blått 3 sølv båter uten seil, 2-1». Samtidig ble flagg godkjent.

Nes kommune i Buskerud fylke. «På rød bunn en liggende gull spiss vendt mot heraldisk høyre». Kommuneflagg: «På rød bunn en liggende gul spiss vendt mot he-

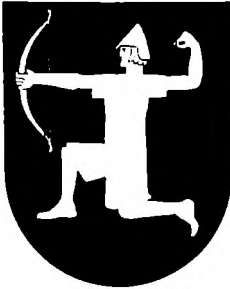
raldisk høyre». Vedtatt av kommunestyret 7. mai 1979 og bestemt ved kongelig resolusjon 29. juni 1979.

Våpnet er foreslått og tegnet av Trætteberg. Trætteberg peker i kommentar og opplysninger til forslaget på at *Nes* er utvilsomt gammelt og blitt til på geografisk grunnlag, en nes-form mellom to elveløp. Et nes kan selvsagt ikke i heraldikken gjengis som naturbilde, men man velger en heraldisk figur som gir assosiasjonen, i dette tilfelle en liggende spiss.

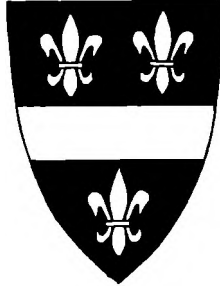
Trøgstad kommune i Østfold fylke. «På grønn bunn en sølv ambolt». Kommuneflagg: «På grønn bunn en hvit ambolt». Vedtatt 14. juni 1979 i Trøgstad kommunestyre og bestemt ved kongelig resolusjon 24. august samme år.

Ambolten i våpnet er valgt som symbol på gammel håndverkstradisjon. Trøgstad er en kommune med gode håndverkstradisjoner, – spesielt smedhåndverket. Presten og topografen Jacob Nicolai Wilse, den historiske statistiske forfatter Jens Edvard Kraft og samfunnsforskeren Eilert Sundt har fremhevet det i sine skrifter. Den grønne bunn er valgt som symbol på primærnæringen, som er og har vært hovednæringen i bygden. Våpen, flagg og segl er tegnet av Truls Nygaard, Mysen.

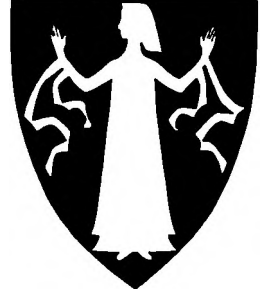
Melhus kommune i Sør-Trøndelag fylke. «På rød bunn en gull knestående bueskytter». Kommuneflagg: «På rød bunn en gul knestående bueskytter». Ved kongelig resolusjon 8. november 1979 ble bestemt

Melhus kommune

Ullensvang herad

Varteig kommune

at Melhus kommunestyres vedtak av 2. oktober 1979 om våpen og flagg for kommunen skulle godkjennes. Våpen flagg og segl er tegnet av Hallvard Trætteberg.

Valget av bueskyttermotivet er begrunnet i at bueskytteren Einar Tambarskjelve – en fremskutt mann i Norges historie, en høvding i næreste kontakt med fire successive Norges-konger – hadde hjemsted i Melhus. I følge sagaen var han en usedvanlig dyktig bueskytter og i 18-årsalderen kjempet han ved kong Olav Tryggvasons side i slaget ved Svolder (år 1000). Trætteberg tegnet i 1929–30 et bueskytter-våpen som forslag til fylkesvåpen for Sør-Trøndelag fylke (trykt med farger i boken «Fylkesmerker» 1930, utgitt av Norges Bondelag som «Forslag fra Norges Bondelags fylkesmerkenevnd»). Forslaget var til behandling hos fylket etter siste krig, men ble ikke vedtatt. Etter oppfordring stilte Trætteberg det til rådighet for Melhus kommune. Her passer det historisk sett spesielt godt.

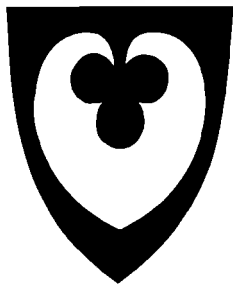
Ullensvang herad i Hordaland fylke. «I raudt ein gull bjelke følgd av tre gull liljer, to over og ei under bjelken». Kommuneflagg: «I raudt ein gul bjelke følgd av tre gule liljer, to over og ei under bjelken». Ved kongelig resolusjon 8. november 1979 ble bestemt: «Vedtak av Ullensvang kommunestyre 10. juli 1979 om våpen og flagg for kommunen vert godkjent».

Motivet er hentet fra et middelaldervåpen, som er gjengitt i relieff på gravstenen

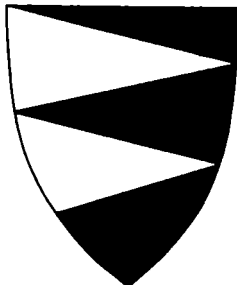
til ridder og lagmann Sigurd Brynjulvson Aga på Ullensvang kirkegård. Herr Sigurd residerte på den vidgjetne Agagården, som nu er fredet og hadde tilhold i Lagmannsstove av digert tømmer, sentrum for Agatunet. Over døren i Lagmannsstove er det også skåret inn liljer. Våpnet har 700 års tradisjon i Hardanger. Herr Sigurd druknet i 1302 på hjemvei fra tinget. Våpnet er tegnet av Magnus Hordaland.

Varteig kommune i Østfold fylke. «På rød bunn en sølv kvinneskikkelse i fotsid drakt med løftede hender». Kommuneflagg: «På rød bunn en hvit kvinneskikkelse i fotsid drakt med løftede hender». Ved kongelig resolusjon 14. desember 1979 ble bestemt at Varteig kommunestyres vedtak 4. oktober 1979 om våpen og flagg for kommunen skulle godkjennes.

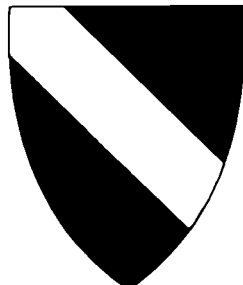
Kvinneskikkelsen er Inga fra Varteig (d. 1234), mor til kong Håkon Håkonson, som ble født etter at faren, kong Håkon Sverreson, var død 1204. Vi har få uomtvistelige kilder til hennes historie, men en meget sterk tradisjon bl.a. om hvordan hun «bar jern» i Bergen, som bevis for at sønnen var kongsbarn. Som det heter i Håkon Håkonssons saga: «Og da handa til kongsmora vart løyst, da gjorde Gud der eit stort jartegn med si miskunn, så handa var heilt uskadd, og alle som såg henne, sa at handa var mykje fagrare da enn før ho bar jarnet. Dette sanna både venner og uvenner». Arkivleder Truls

Bømlo kommune

Vestnes kommune

Råde kommune

Nygaard ved Borgarsyssel Museum, Sarpsborg har tegnet våpen og flagg.

Bømlo kommune i Hordaland fylke. «Eit sølv sjøblad på raud botn». Kommuneflagg: «Eit kvitt sjøblad på raud botn». Vedtatt av Bømlo kommunestyre 13. desember 1979 og fastsatt ved kongelig resolusjon 29. februar 1980.

Årsaken til at kommunen valgte et sjøblad var vesentlig av dekorativ natur og særlig festet en seg ved det heraldiske «knepet» som gir et sekundært motiv ved et rødt trekløver inne i sjøbladet. Denne trekløverformen symboliserer da de tre tidligere kommunene Bremsnes, Moster og Bømlo som 1.1. 1963 ble slått sammen til den nye kommunen Bømlo. Men hva er et sjøblad? Er det et virkelig blad eller er det som Sven Tito Achen (HT 2:20 (1969), s. 448) mener kanskje et abstrakt eller i alle fall «uspesifisert» ornament som skulle ha et navn, og hvor man har kalt det hva det mest minnet om? Det siste er jo en interessant tanke. Men i Bømlo holder man seg til den gamle oppfatning at dette er bladet av vannliljen (*Nymphaea alba*). Det kan passe bra for Bømlo hvor dette er en svært vanlig plante i kommunens mange hundre tjern og vann. Våpnet et tegnet av Magnus Hardeland, som senere er død.

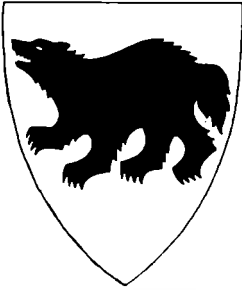
Vestnes kommune i Møre og Romsdal fylke. «I raudt to gull spissar mot venstre». Kommuneflagg: «I raudt to gule spissar mot venstre». Vedtatt av Vestnes kommu-

nestyre 28. november 1979 og fastsatt ved kongelig resolusjon 11. april 1980.

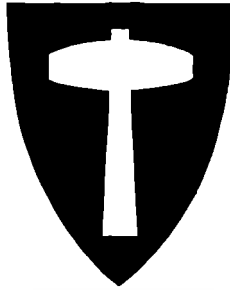
Rektor Jarle Skuseth, Vestnes, som har tegnet våpnet, leverte opprinnelig tre forslag som alle ble sendt inn til Riksarkivet. Det var 1: «I raudt to gull båtar», 2: «I raudt to gull spissar mot venstre», og 3: «I blått ein sølv trillingstreng laga med bølgesnitt», som alle var heraldisk korrekte våpen. Av disse var nok motivet «to båtar» det som folk i kommunen likte best. Det var også et naturlig motiv for Vestnes, fordi båtbygging har vært og er en særlig levevei i kommunene Tresfjord og Vestnes, som er slått sammen til Vestnes kommune. Men Riksarkivet hevdet at båter og trillingstrenger allerede var så mye brukt både i municipal- og adelsheraldikk at en burde være varsom med det. Motivet «To spissar mot venstre» tok form på den måten at tegneren tenkte seg den røde midtspissen som Vestnes og «to gull spissar mot venstre» ble Tresfjord og Tomrefjord. Altså et svært stilisert kart over kommunen. I en brosjyre om kommunen finner vi farvelagte tegninger av våpen, flagg og banner. Her er også tegning av segl og ordforerkjede.

Råde kommune i Østfold fylke. «På grønn bunn en gull skråljelke». Kommuneflagg: «På grønn bunn en gul skråljelke». Vedtatt av Råde kommunestyre 26. mars 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 30. mai 1980.

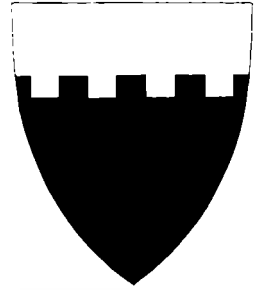
Hallvard Trætteberg utarbeidet forslag

Bardu kommune

Ballangen kommune

Borge kommune

til kommunevåpen. Med skråbjelken er det tenkt på kommunenavnet Råde. Navnet kan tydes via gammelnorsk til rad, morene, et *ra*. Skråbjelken symboliserer derfor raet (morenen) som går gjennom bygden. Med den grønne bunnfarven er det tenkt på den grønne og frodige bygden.

Bardu kommune i Troms fylke. «I gull en gående svart jerv». Kommuneflagg: «I gult en gående svart jerv». Vedtatt av Bardu kommunestyre 17. desember 1979 og fastsatt ved kongelig resolusjon 6. juni 1980.

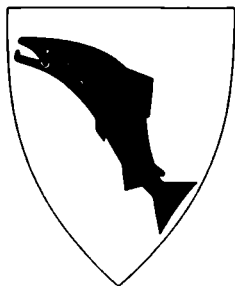
Denne lystige roveren ser ut til å være enda mer sjelden i heraldikken enn den har blitt i Nordens fauna. Det var på tide at Norge også fikk sitt jervevåpen. Fra før forekommer den i finsk heraldikk i *Kittilä*, landskommun i Lapplands län (se HT 2: 17 (1968), s. 323-324). Blant ti utkast til våpen anbefalte Riksarkivet det valgte. Bardu kommunes store areal og vidder, 2700 km², har en rik fauna og jerven er ett av de dyr som finnes med fast stamme. Den representerer noe av det opprinnelige som fantes i kommunen før innvandring av fast bosetning skjedde i 1791 fra Østerdalen. Den representerer også styrke. Tegninger av våpen, flagg og segl er utført av arkitekt Arvid Sveen.

Ballangen kommune i Nordland fylke. «På grønn bunn en gull opprett hammer». Kommuneflagg: «På grønn bunn en gul opprett hammer». Vedtatt av Ballangen

kommunestyre 25. mars 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 18. juli 1980. Hallvard Trætteberg har tegnet våpen, flagg og segl (1979 og 1980).

Det ble opprinnelig utlyst en idékonkurranse på utforming og innhold av kommunevåpen. Det kom inn 7 forslag og bedømmelseskomiteen bestemte seg for, sitat: «Skjold i frisk mellomgrønn bundfarge, den liggende B-en (fjelltoppene) og bergverksmerket i guld-farge, vedtas å bli kommunens merke». Det tjener kommunestyret til ære at det hadde betenkeligheter med å vedta dette. Bedømmelseskomiteen måtte ta saken opp til ny behandling. Flere av forslagene ble forelagt Hans A. K. T. Cappelen, som uttalte at ingen av forslagene kunne bli godkjent. Han henviste også til førstearkivar Trætteberg i Riksarkivet. Kommunen hadde ønsket at våpnet kunne assosieres med dens viktigste næringer gjennom tidene jordbruk og bergverk. Resultatet ble at kommunen bestemte seg for et forslag av Trætteberg med en opprett hammer. Gullhammeren kunne symbolisere gruve drift, som i Ballangen vesentlig var kobbergruve drift, og skjoldets grønne farge kunne henseile på jordbruk.

Borge kommune i Østfold fylke. «Rødt med gull skjoldhode dannet ved tindesnitt». Kommuneflagg: «Rødt med gult skjoldhode dannet ved tindesnitt». Vedtatt av Borge kommunestyre 30. november 1978 og fastsatt ved kongelig resolu-

Grane kommune

Nord-Fron kommune

Aneby kommun

sjon 18. juli 1980. Tegneren I. Ødegaard har tegnet våpen, flagg og segl, samt banner (1979 og 1980).

Riksarkivet hadde opprinnelig gitt sitt foreløbige samtykke til tre ulike motiv Ulvetannsmotivet, Hegremotivet og «i rødt en gull stolpe», uten at disse forslagene hadde skapt noen entusiasme hos formannskapet. Et forslag basert på et vardedmotiv var avslått, da forslaget ikke var heraldisk korrekt. Tilslutt festet man seg ved motivet med skjoldhode dannet av tindesnitt. Navnet Borge er utledet av den gammelnorske flertallsformen «Borgar», og dette gjenspeiler utvilsomt det faktum at folkevandringstidens bygdeborger har vært sentrale geografiske punkter i bygden. Hittil er det funnet 3 slike bygdeborger i den del av kommunen som inngår i det opprinnelige Borge.

Grane kommune i Nordland fylke. «På sølv bunn en springende blå laks». Kommuneflagg: «På hvit bunn en springende blå laks». Vedtatt av Grane kommunestyre 21. september 1979 og fastsatt ved kongelig resolusjon 18. juli 1980.

Springende laks er nokså karakteristisk for kommunen, ettersom lakselvene Vefsn og Svenningelv går gjennom hoveddalførene i kommunen. I disse er det flere store fossefall hvor en kan beskue springende laks om sommeren. Tegneren P. Laksfors har tegnet våpen og flagg.

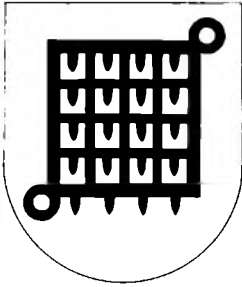
Nord-Fron kommune i Oppland fylke. «På raud botn ein oppreist gull hest». Kom-

muneflagg: «På raud botn ein oppreist gull hest». Vedtatt av Nord-Fron kommunestyre 19. mai 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 18. juli 1980. Hallvard Trættemberg har tegnet våpen, flagg, segl og banner (1978 og 1979).

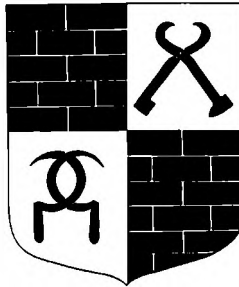
Motiv-valget, en hest, har gitt seg selv. Nord-Fron har lange tradisjoner som et sentrum for hesteavl og utvikling av *Gudbrandsdalhesten* og har landskjente hestesentra innenfor sitt område.

I Nord-Fron (kommunearkivkjelleren) finnes en fane med hestemotiv og påmalt årstall «1927», som ikke har tilhørt kommunen, men var i sin tid eiet av en privat sammenslutning, visstnok et lokalt bondelag i Nord-Fron. Den er av blå silke, på forsiden er malt et skjold venstre skrådelt av gult og rødt og en halvt oppreist, halvt skråstillet svart hest tvers over de to feltene. Under skjoldet er malt Nord-Fron. Etter sammenslåingen av Sør- og Nord-Fron til en kommune med navnet *Fron* ble det, visstnok ca. 1966, gjort en strektegning av dette skjoldet og dets innhold, uten noen farveangivelse. Tegningen ble satt på *Fron* kommunes brevark og konvolutter. Det skjedde etter formannskapsvedtak som ble meldt til fylket, men ikke videre-adressert til departementet. Etter at Sør- og Nord-Fron igjen ble skilt, tok Nord-Fron opp idéen med et kommunevåpen. Trættemberg foreslo det fastsatte motiv og uten skrålinjen.

Harald Nissen

Färgelanda kommun

Heby kommun

Häbo kommun

Sverige

Den stora omläggningen av Sveriges kommunala indelning under 1950- och 1960-talen medförde synnerligen genomgripande förändringar. För att åstadkomma ekonomiskt bärkraftiga enheter, som kan klara av de ständigt växande förvaltningsuppgifterna, ansåg man det nödvändigt att radikalt minska antalet självständiga kommuner. Detta skedde genom att slå samman de mindre och medelstora till »storkommuner«. Av 2.503 kommuner har nu blivit endast 279.

Givetvis kom denna hårda rationalisering att få återverkningar på det heraldiska området. Det övervägande flertalet av de gamla kommunerna hade egna vapen. Sammanslagningar av »vapenförande« kommuner gav upphov till problem då det gällde de nybildade kommunernas vapen. Skulle man nöja sig med att överta någon av kommundelarnas vapen, och i så fall vilket? Eller borde man kanske hellre komponera ett helt nytt vapen? Detta var ett par centrala frågor som kom att bestämma inriktningen av arbetet med kommunernas heraldik.

Vid tillkomst av ett gemensamt kommunvapen finns som regel tre alternativ: för det första att den namngivande kommundelen bidrar även med sitt vapen, för det andra att en kombination görs av huvudattributen i de olika kommundelarnas förutvarande vapen (såvida dessa ej är

alltför många!), för det tredje att ett alldeles nytt vapen komponeras.

Den aktuella situationen idag är att av Sveriges 279 kommuner saknar ännu ett 40-tal registrerat vapen. Men ett tiotal »vapenlösa« kommuner är i färd med att skaffa sig vapen, och förhoppningen är naturligtvis att inom överskådlig tid samtliga kommuner skall ha vapen, liksom fallet är i Finland.

I det följande skall ges några exempel på nytillkomna kommunvapen, registrerade under åren 1978-80.

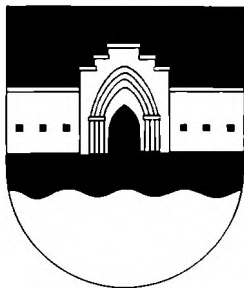
Aneby (Jönköpings län). I blått en balkvis ställd ström av silver, belagd med ett blått topografiskt tecken för vattenfall.

Vapnet är nykomponerat (1980) och symboliserar kommunens läge vid en flod (Svartån) med ett vattenfall.

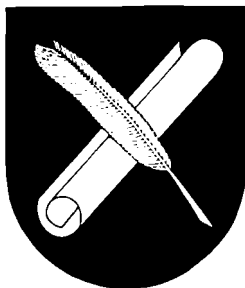
Färgelanda (Älvsborgs län). I silver en svart fyrkantsharv med dragring i övre vänstra och nedre högra hörnet.

Vapnet grundar sig på en sigillbild från 1759, föreställande ett typiskt jordbruksredskap från den tiden. Förut användes detta vapen av Valbo härad, inom vars gränser Färgelanda kommun ligger. Trakten är utpräglad jordbruksbygd.

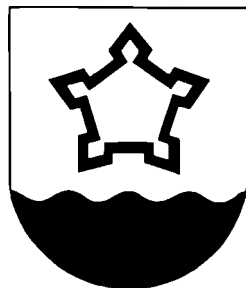
Heby (Västmanlands län). Sköld kvadrerad: fält 1 och 4 tegelstensmönstrat i rött med fogar av silver, fält 2 i silver en öppnad röd hovtång med nitklinga på den högra skänkelspetsen och nåddorn på den vänstra, fält 3 i silver två stolpvis ställda

Karlsborg kommun

Munkedal kommun

Mörbylånga kommun

röda skåror, bladen korsande varandra två gånger.

Denna vapenkomposition (från 1979) är ett exempel på kombination av gammalt och nytt. Den nuvarande kommunen Heby har bildats genom sammanläggning av Nora landskommun och Östervåla kommun, som båda hade vapen. Från dessa har hämtats skåror (Nora) och hovtången (Östervåla). Tegelstensmönstret är ett nytt, kompletterande inslag, som anknyter till ortens gamla tradition inom tegeltillverkningen.

Håbo (Uppsala län). I rött ett stående lamm, hållande med högra frambenet en ginbalksvis ställd korsprydd stång med ett femflikigt banér, allt av guld, banéret belagt med ett rött latinskt kors.

Vapnet är nykomponerat (1978) men har sitt motiv hämtat från en sigillbild som går tillbaka till 1560-talet och som sedan dess tjänat som symbol för *Håbo*. Tinkturerna rött/guld är desamma som landskapet Upplands.

Karlsborg (Skaraborgs län). I silver en av en vågskura bildad stam, däröver i blått en från kant till kant gående lästningsmur av silver, försedd med ett trappstegsformat gotiskt porttorn och tre blå kvadratiska gluggar på ömse sidor.

Namnet *Karlsborg* är historiskt förknippat med fästningen där, byggd av Karl XIV Johan och som byggnadsverk ansedd som unik i Europa. Då den nuvarande kommunen bildades fanns inga he-

raldiska förebilder att gå efter. Det föll sig då naturligt att i det nykomponerade kommunvapnet (1980) anknäta till den välkända fästningsbyggnaden. Den av vågskuran bildade stammen symboliserar *Karlsborgs* läge vid sjön *Vättern*.

Munkedal (Göteborgs och Bohus län). I blått en gåspenna korsad med en pappersrulle, allt av silver.

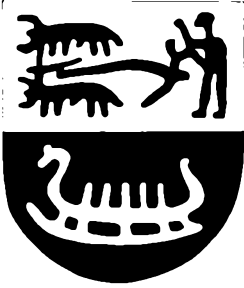
Vapenkompositionen är ny (1980). Den upptar karaktäriserande attribut för ortens gamla papperstillverkning.

Mörbylånga (Kalmar län). I guld en av en vågskura bildad blå stam och däröver ett rött skansmärke med fem uddar, varav en uppåtriktad.

Symboliken i detta nykomponerade kommunvapen (1980) anknyter dels till att *Mörbylånga* ligger vid havet, närmare bestämt på *Öland*, dels till förekomsten där av lämningar efter gamla befästningsverk (fornborgar).

Tanum (Göteborgs och Bohus län). Av guld och rött delad sköld, i övre fältet hållristning en plöjande man med två oxar, allt rött, i nedre fältet hållristning ett skepp av guld.

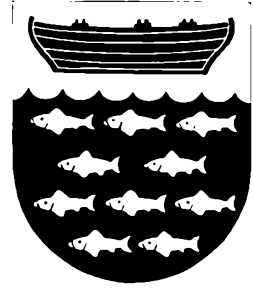
I *Tanum* finns Sveriges rikaste bestånd av hållristningar från vikingatiden. Då det gällde att nykomponera ett vapen för kommunen rådde ingen tvekan om att dess motiv borde anknyta till de berömda fornlämningarna. Samtidigt kunde det anses diskutabelt att använda sådant motiv i heraldiskt sammanhang: inte minst

Tanum kommun

Tjörn kommun

Öckerö kommun

skulle svårigheter uppstå vid vapenbeskrivningen, eftersom vedertagen heraldisk terminologi ej täcker in hållristningsmotiv. Men det angelägna i valet av motiv fick väga tyngre än tveksamheten.

Tjörn (Göteborgs och Bohus län). I av blått och silver ginstyckad sköld en ginkbalksvis ställd störtad hummer i motsatta tinkturer.

I denna vapenkomposition (från 1978) åskådliggörs den viktiga roll som hummerfisket fordom spelade för Tjörn i Bo-

huslän. Motivet förekom i ett sigill för Tjörns härad redan 1664.

Öckerö (Göteborgs och Bohus län). I blått ett stim sillar av silver - ordnade tre, två, tre, två - och däröver en av en karvskura bildad ginstam av silver, belagd med en blå roddbåt.

Vapnet symboliserar ortens uråldriga näringsläng, sillfisket, varvid antalet sillar motsvarar de i den nuvarande kommunen ingående tio öarna.

Jan von Konow

VASAVAPNET

Av Åke Thott

1. Det kungliga vasavapnet och dess ursprung.

Vasavapnet ingår i det svenska Riksvapnet, numera i det kluvna hjärtvapnets främre (dexter) fält.

Detta fält är två gånger styckat i blått, silver och rött samt belagt med en vase av guld. Från vasens övre del utgår på båda sidorna »grenar» eller band. Dessas ursprung kan spåras i de medeltida vasavapnen. De är – i varierande utförande – typiska för vasavapnets vase.

Denna utformning av vasavapnet tillkom under konung Gustaf Vasas senare regeringstid (Bild 1).

Gustaf Vasa var född något av åren 1495–1497, blev riksföreståndare 1521 och konung 1523. Han dog 1560.

Skölden i blått, silver och rött är tagen från kungens modernevapen, Ekaättens vapen.

Ordet »vase» betyder en »(ris)knippa o d»¹⁾.

Kungen kände till, att hans ättevapen föreställde en vase. Rasmus Ludvigsson (före 1520–1594), hovgenealog hos Gustaf Vasa samt hans söner Erik XIV och Johan III, har i handskrifter (nu i Riksarkivet) efterlämnat uppgifter om vasavapnets utseende i äldre tider.

I en av dessa handskrifter har Gustaf Vasa med egen hand antecknat om sin farfars, Johan Kristiernssons, vapen: »her iohan vasen och linden«, dvs herr Johan förde vasen och linden, varav linden var hans mors vapen, Krummedige. I samma handskrift av Rasmus Ludvigsson beskrivs kungens farfars farfars, Nils Kettilssons, vapen sålunda: »en svart wasz udi ett förgylt field»²⁾.

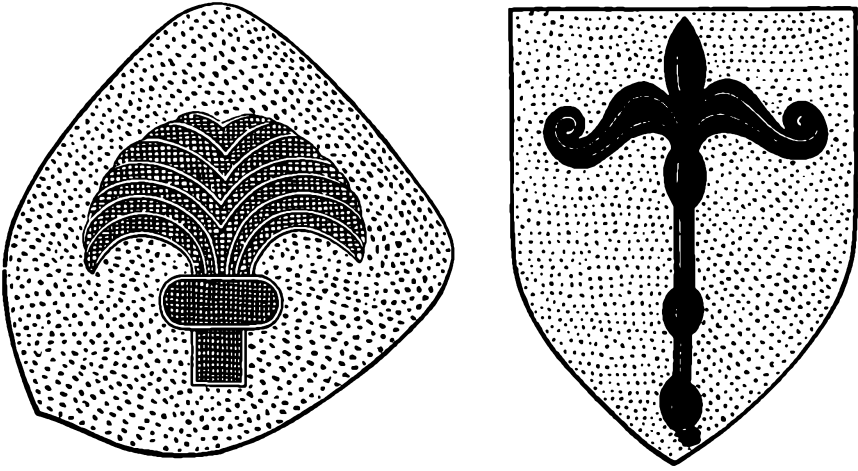
I Uppsala domkyrka fanns före branden 1702 ett par medeltida vasasköldar med

en svart »vass» eller »vase» i förgylt fält (Bild 2 a–b). Dessa sköldars utseende har bevarats i form av avteckningar i J P Peringskiölds (1654–1720) arbeten³⁾.

I porträttsamlingen på Gripsholms slott finns ett porträtt av kung Gustafs syster Margareta (Bild 3), gift 1525 med greve Johan av Hoya. Porträttet är målat 1528 – sålunda under kungens tidigare regeringstid. Längs porträttets sidor är målade åtta anvapen, däribland naturligtvis vasavapnet. Det visar här »i guld, en svart vase». Vasens övre ända har utstående »grenar» eller band, liknande dem, som finns på Riksvapnets gyllene vase.

1. Sveriges Riksvapen under Gustaf Vasas senare år. Ur Laurentius Petri »Svenske Krönika«, fullbordad 1559. Foto förf. ur »Meddelanden från Riksheraldikerämbetet«, IX 1940, s 33, Bild 13.

2 a-b. Medeltida vasasköldar, före branden 1702 i Upsala domkyrka. Ur Hans Hildebrands »Det svenska riksvapnet«. Fig 61 (s 42) och 81 (s 51).

Av ovanstående framgår, att före tillkomsten under Gustaf Vasas senare tid, av det *kungliga* vasavapnet, hade vapnet ett annat utseende: »I guld, en svart vase«.

Men vad menade man då på denna tid med en »vase«?

Den gyllene eller gula färgen i Riksvapnets vase har kommit många att tro att vassen skall föreställa en sädeskärve. Men en sädeskärve är – som alla vet, eller borde veta – ombunden *en* gång. Vassen i Riksvapnets vasavapen har alltid framställts ombunden på flera ställen, ja omlindad. Den föreställer sålunda en knippa av något annat än säd.

På detta sätt binder man ris till en faskin, som det numera heter på militärspråk, eller en »stormvase«, som det hette förr i tiden. Sådana risknippor – lätta att tillverka och bära – kunde användas av stormande trupp för att fylla en stormgrav. Faskiner används fö ännu i dag för att underlätta passerandet av sank mark eller leriga diken.

Ett närmare studium av vassen på det ovan nämnda Gripsholmsporträttet, visar, att den – bortsett från de nämnda

»grenarna« – just företer en på flera ställen väl hopsurrad risknippa, d v s en faskin eller stormvase, med i de båda tvärskurna ändarna något spretande ris.

Gustaf Vasa ansåg tydligen redan 1528, att vassen föreställde en *stormvase* (faskin, risknippa).

Men sigill och andra bevarade avbildningar av vasavapnet från medeltiden ser helt annorlunda ut. De liknar, som H J S Kleberg framhåller, ibland mera en hjälmbuske. Och en sådan kan ju också tänkas vara en sammanbunden knippa – en vase¹⁾. Jfr bild 2a.

Under den diskussion, som från 1882 förts om vasavapnets *ursprungliga* utseende och betydelse – d v s före Gustaf Vasas tid – har de mest olika åsikter framkommit. Klebergs är *en* av dessa åsikter. Det skulle föra alltför långt, att redogöra för alla dessa. Här må hänvisas till bifogad litteraturförteckning.

Som avslutning (hittills?) av denna diskussion har Gottfrid Carlsson i Nordisk familjeboks 3 upplaga (1934) fastslagit: »Benämningen Vasaätten, som började komma i bruk under 1500-talets senare

3. Margareta, Gustaf Vasas syster. Porträtt 1528 med 8 anvapen. Gripsholm (Grh 451). Copyright: Nationalmuseum, Stockholm.

häft, härleder sig från vapenbilden, som ursprungligen var en »vase» (risknippa, faskin);⁶⁾.

Carlsson anför dock – kanske naturligt i en uppslagsbok – ingen motivering eller något bemötande av andra åsikter, utan hänvisar endast till i bifogad litteraturlistan nämnda artiklar av E Hildebrand och C M Kjellberg.

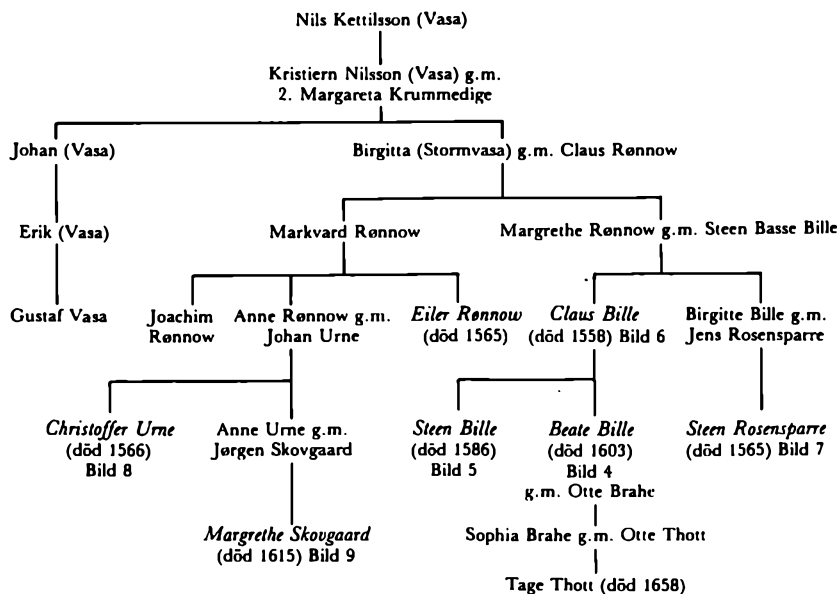
Möjligen syftade han med »ursprungligen» ej längre tillbaka än till Gustaf Vasas tid?

2. De danska stormvasevapnen.

Några exempel på vasavapnets utseende, som hittills tycks ha förbisetts, kan därför vara av intresse.

Vasavapnet har, så oväntat det än kan förefalla för många, förekommit som anvapen i danska släkter. Dessa anvapen finns på gravstenar och epitafier i Danmark och Skåne.

Gustaf Vasa var medveten om, att han hade danska släktingar. I samband med reformationen i Danmark fängslades 1536 de danska biskoparna. Kung Gustaf gick i förbön för sin »frende», biskop Joachim Rønnow, som var hans sysling⁶⁾.

Översikt över vissa ättlingar till Nils Kettilsson (känd 1355–1378) av Vasaätten. För dem, vilkas namn kursiverats, finns avbildningar av vasavapnet på gravstenar eller epitafier i Danmark eller Skåne. På det i Torrlösa kyrka uppsatta, restaurerade epitafiet över Tage Thott är det nykonstruerade stormvasavapnet felaktigt (fel tinkturer).

Som underlag för vad, som här skall framläggas, krävs en översikt över några av Vasaättens medlemmar och vissa av dess ättlingar på kvinnolinjen.

Denna översikt börjar med den förste, säkert kände stamfadern för Vasaätten, Nils Kettilsson (känd 1355–1378) och hans ende kände son, den svenske drotsen Kristiern Nilsson (död 1442)⁷⁾.

Den sistnämnde var Gustaf Vasas farfars far.

Vasavapnet kom in som anvapen i danska släkter genom Kristierns dotter Birgittas äktenskap med den danske riksmarsken Claus Rønnow (se översikten)⁸⁾.

Från de två barnen i detta äktenskap, Markvard Rønnow och Margrethe Rønnow, gift med Steen Basse Bille⁹⁾, här-

stammar i 4. led från fru Birgitta ej mindre än 54 personer, om man medräknat endast dem, för vilka i Danmarks Adels Aarbog anges *var* de är begravna. De representerar åtskilliga danska ätter¹⁰⁾.

Den berömda släktboks författarinnan Sophia Brahe (1556–1643) var själv en av dessa 54. Det är därför naturligt, att i hennes, nu på Lunds universitetsbibliotek förvarade »Slegtebog», bl a står följande:

»Konning Gustavus, den förste aff det Naffn Konning i Sverig, hans Slegt och Affkom, som var paa sit Federne en *Stormvasse* dessligeste om Herr Claus Rønnows Hustru, Fru *Birgitte Stormvasse*».

Sophia Brahes son, Tage Ottesen Thott, dog i februari 1658. Vid hans be-

4. Stormvasevapnet m fl anvåpen för Beate Bille (död 1605). Foto förf. Triumfbågen i Kågeröds kyrka i Skåne.

gravning i Malmö i april samma år, höll biskop Peder Winstrup »Christelig Ligprædicken«. Enligt tidens sed uppräknades i denna hans 32 anor. Bland dessa hette det: »Hans Moders Morfaderns Moder / var Erlig oc Velbiurdig Frue Margrete Rønnow / som var Erlig oc Velbiurdig H. Claus Rønnow til Hvidkil i Fyen / oc Fru Birgite Stormvase aff Sverrig / deres Daatter«⁽¹¹⁾.

Det är givet, att det namn, »Stormvase«, som Sophia Brahe använde för detta anvåpen, kom av detta vapens utseende, sådant det förekom bland hennes egna anor.

Frågan är då: »Hur såg dessa anvåpen ut?«

Sophia Brahes mors, Beate Billes, 16 anvåpen finns i Kågeröds kyrka i Skåne, målade på trimlbågen. Stormvasevapnet finns bland dem (Bild 4). Beate Bille dog 1605⁽¹²⁾.

Beate Billes bror, Steen Bille, är begravnen i St Maria kyrka i Helsingborg. Bland anvåpen på den nu mot väggen i dopkappellet resta gravstenen, finns också stormvasevapnet (Bild 5). Steen Bille dog 1586⁽¹²⁾.

Beates och Steens far, Claus Bille, är begravnen i Norra Vrams kyrka i Skåne, nära Billesholm. Stormvasevapnet finns bland anvåpen på hans mot innerväggen resta gravsten (Bild 6). Claus Bille dog 1558. Han var så nära som *dotterson* till fru Birgitta Kristiernsdotter⁽¹³⁾.

Claus Bille hadde en syster, Birgitte, som var gift med Jens Rosensparre. Deras son, Steen Rosensparre, stupad 1565 vid Axtorna/Svarterå, ligger begravnen i Skarhults kyrka i Skåne, under en gravsten, som också visar stormvasevapnet⁽¹⁴⁾ (Bild 7).

Alla dessa fyra anvåpen visar en stormvase/faskin i enklaste form utan några extra grenar e d.

Går man så till Markvard Rønnows efterkommande, möter man motsvarande förhållanden.

Markvards son, Eiler Rønnow, död 1565 som den siste av sin ätt, är begravnen i Egense kyrka på södra Fyn. Också

5. Stormvasevapnet, anvåpen för Steen Bille (död 1586). Foto förf. Gravsten i St. Maria kyrka i Helsingborg.

bland hans anvapen finns en enkel stormvase. Eiler var *sonson* till fru Birgitta Kristiernsdotter¹⁵⁾.

Eilers syster, Anne Rønnow, var gift med Johan Urne. Deras son, Christoffer Urne, fången vid Axtorna/Svarterå och död i fångenskap 1566, är begravnen i Langå kyrka på östra Fyn¹⁶⁾.

På ett där av hans dotter år 1594 uppsatt epitafium, finns stormvasevapnet. Här är det försedd med små »grenar« (Bild 8).

Christoffer Urne hade en syster, Anne, som var gift med Jørgen Skovgaard. För deras dotter, Margrethe Skovgaard, död 1615, finns ett epitafium i färger i St. Knuds kyrka i Odense på Fyn¹⁷⁾.

Det där förekommande stormvasevapnet visar »i guld, en svart stormvase«, också den försedd med små »grenar«, sålunda det »äldre« vasavapnet (Bild 9).

Dessa exempel visar hur stormvasevap-

6. Stormvasevapnet, anvapen för Claus Bille (död 1558). Foto förf. Gravsten i Norra Vrams kyrka i Skåne.

7. Stormvasevapnet, anvapen för Steen Rosensparre (död 1565). Foto förf. Gravsten i Skarhults kyrka i Skåne.

net uppfattades av de *danska* vasaättlingarna.

Det är ju möjligt, att dessa vasaättlingar hade påverkats av det sätt, på vilket deras släkting kungen hade uppfattat och utformat sitt vapen. Det tidigaste påvisade exemplet gäller ju Claus Bille, död 1558.

Vidare har ju de senaste, vapnen för Christoffer Urne och Margrethe Skovgaard, de små, för vasavapnet typiska »grenarna«.

Men det är ju icke omöjligt, att de danska vasaättlingarna hade en egen tradition om vapnets utformning, härledd från Birgitta Kristiernsdotter, som bör ha fört sin fars vapen.

Ett vapen, som varit enbart *anvapen*, generation efter generation, den äldsta påvisade så nära som dotterson och sonson till fru Birgitta Kristiernsdotter, kunde kanske bättre visa vapnets verkliga utseende än en serie sigillavtryck. De senare är ju svårtydda, dels eftersom de mäste

8. Stormvasevapnet, anvapen för Christoffer Urne (död 1566). Foto förf. Epitafium i Langå kyrka på Fyn.

framställa vapnet i liten skala, dels eftersom de, just i egenskap av sigill, ofta måste varieras för att särskilja olika personer.

3. Vasavapnet i Gråmunkeklostret.

Men det finns också från Sverige ett hittills knappast beaktat belägg för vasavapnets tidigare utseende.

I »Margareta Grips bok«, tillkommen 1574–1600¹⁸⁾, finns på s 152 en teckning av några vapen (Bild 10) under rubriken:

»Sådanna Vapner sta på ett Lektar Klede i Grå Muncke Klöster«. Ett av dessa vapen är ett vasavapen, utformat som en »stormvase«, ombunden två gånger och försedd med de vanliga »grenarna«. Man kan ju knappast tänka sig att detta vapen tillkommit i samband med Gustaf Vasa – han, som upphävde klostren och beslagtogs deras »överflödiga« egendom.

Det ligger närmare till hands att sammanställa detta vapen med att Gråmunkeklostret (på nuvarande Riddarholmen i Stockholm) särskilt gynnades av Vasaättens medlemmar under 1400-talet.

Flera medlemmar av ätten begravdes där. Enligt uppgifter ur Gråbrödradiariet har sålunda i klostret begravts: Nils Ket-

tilsson (död efter 1378), Kristiern Nilsson (död 1442), dennes söner Karl Kristiernsson (död 1440) och Johan Kristiernsson (död 1477) samt Johan Karlsson (död 1461). Kristiern Nilsson anses ha särskilt gynnat klostret. Hans gravsten finns ännu i gråmunkarnas kyrka, nuvarande Riddarholmskyrkan¹⁹⁾.

Detta gör det sannolikt, att förebilden för det i Margareta Grips bok avritade vasavapnet är från 1400-talet eller från 1500-talets första ärtionden.

4. Slutsatser av 1.–3.

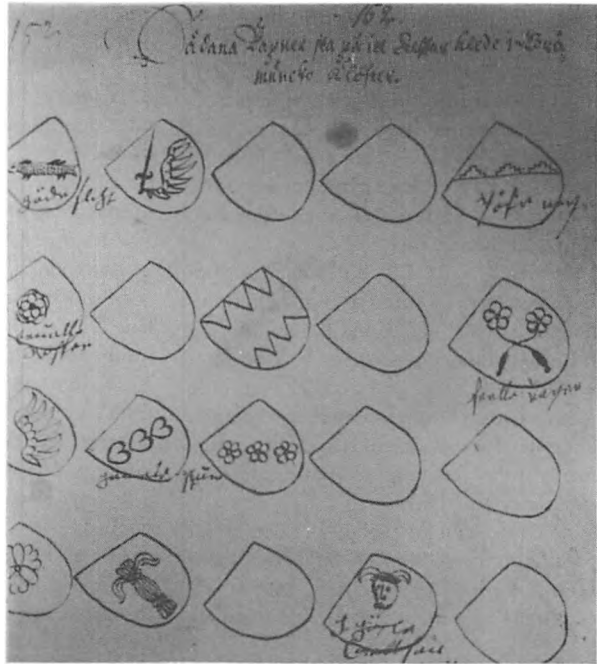
Vapnet på det tidigare nämnda porträttet av Margareta Vasa, de danska stormvasevapnen och vapnet från Gråmunkeklostret visar i varje fall, att vasavapnet, senast på 1520-talet och möjligen tidigare, föreställde och utformades som en stormvase/faskin.

Så länge Vasaätten satt på Sveriges tron – till drottning Christinas tronavsägelse 1654 – var det av Gustaf Vasa skapade kunglige vasavapnet hjärtvapen i rikets vapen. Vasen var alltså en stormvase, nu förgylld.

9. Stormvasevapnet, anvapen för Margrethe Skovgaard (död 1615). Foto A. Tønnesen. Epitafium i St. Knuds kyrka i Odense.

10. Vasavapnet i Gråmunkeklostret. Foto förf. ur »Margareta Grips bok« (1574–1600).

Drottning Christinas stora sigill visar en stramt utformad *stormvase*, i nära överensstämmelse med Gustaf Vasas vapen i bild 1²⁰).

5. Tiden 1654–1818.

Under pfalziska ätten (1654–1720), Fredrik av Hessen (1720–1751) och Holstein-Gottorpska ätten (1751–1818) var det respektive ätters vapen, som ingick som hjärtvapen i rikets vapen.

Vasavapnet förekom under denna tid icke i Riksvapnet. Detta är väl en orsak till att detta vapens *rätta* utseende och betydelse föll i glömska.

Det är nog numera en allmän uppfattning på heraldiskt håll, att heraldiken och rätt förståelse därav förföll under denna tid. Detta förfall nådde djupast under 1800-talet.

Misstydningen av vasavapnet är ett exempel därpå.

Man glömde, att en »allmän bild«, d v s ett i ett vapen avbildat föremål, icke behöver ha sin »naturliga« färg. Det viktiga är, att föremålet framstår tydligt i kontrast mot bakgrunden.

Se t ex på de blå leoparderna i Danmarks vapen. De syns bra mot ett gyllene fält.

Det fanns och finns sålunda ur *heraldisk* synpunkt ingen anledning att uppfatta den gyllene vasen som en sädeskärve.

Om också Vasaättens vapen hade försvunnit ur Riksvapnet, hade man ej glömt detta berömda vapen.

Vasavapnet inspirerade till emblem och dekorationer av skilda slag. Därvid framträdde föreställningen om en sädeskärve.

Några exempel:

a) Redan drottning Christina (eller hennes bokbindare, svensk eller utländsk?) står för ett sådant exempel (före

eller efter 1654?). Ett (kanske flera?) av drottningens bokband pryds nämligen av ett »vasavapen« med utritade ax.

b) I Statens historiska museum (tidigare i skattkammaren) förvaras en av Karl X Gustaf (1654–1660) instiftad »Jesusorden« (Bild 11). Den består av ett kors, sammansatt av fyra »vasar«, utformade som sädeskärvar med ax²¹⁾.

c) Gustaf III (1771–1792) var som bekant benägen att framhäva sin, i verkligheten ganska långsökta, härstamning från Vasaätten. Som ett uttryck för detta kan man väl tyda, att han 1772 instiftade Vasaorden. Denna ordens utmärkande kännetecken var – såväl i sin ursprungliga form, som i den från 1860 ändrade – en sädeskärve med ax²²⁾.

d) Under den gustavianska tiden är det påfallande – väl som en följd av Gustaf III:s förkärlek för Vasaätten – att det till en sädeskärve förvanskade »vasavapnet«

ofta kom att användas för dekorationsändamål.

6. Tiden från 1818.

När den förste Bernadotte, fursten av Ponte Corvo, som Karl XIV Johan 1818 besteg Sveriges tron, blev Riksvapnets hjärtsköld kluven²³⁾ (Bild 12).

I det *främre* fältet återkom det kungliga vasavapnet.

Man kan förmoda, att den nye monarken ville framhäva, att han var *Sveriges* konung. Trots att han var adopterad av Karl XIII, den siste av Holstein-Gottorpska ätten, upptog han därför i sitt vapen, på hedersplats, den till ursprunget *svenska*, kungliga Vasaättens vapen.

I det *bakre* fältet ingick Ponte-Corvo vapnet.

Det är väl antagligt, att man då ännu var fången i den gustavianska (och tidigare) misstolkningen av vasen och *uppfattade* den som en sädeskärve.

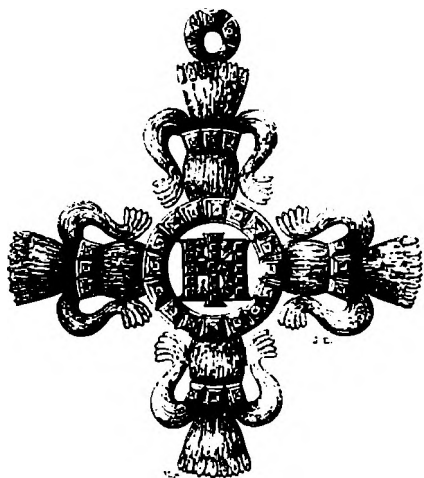
Men det förefaller, som om vasen i Riksvapnet alltså *utformades* på samma sätt, som i Gustaf Vasas vapen – det var ju också meningen! Inga ax tycks förekomma på officiella framställningar av vapnet. Det är dock svårt, att bestämt urskilja denna avgörande detalj på avbildningar, där vasen ofta framträder mycket liten.

För övrigt – misstolkningen *kan* ju ha lett till fel.

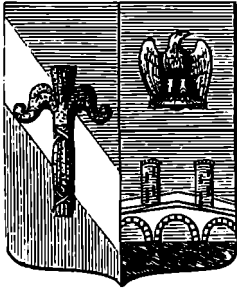
I lagen om rikets vapen 15 maj 1908, då Sveriges Riksvapen för *första* gången blev formellt fastställt, används uttrycket »en vase af guld«²⁴⁾.

Eftersom ordet vase språkligt betyder »(ris)knippa o d«, innebar denna lag 1908 ett fastställande av betydelsen »stormvase«¹⁾.

Det är anledning att erindra om, att det är den verbala vapenbeskrivningen – *blasoneringen* – som bestämmer vapnets innehåll framför en från denna beskrivning eventuellt avvikande avbildning.

11. Karl X Gustafs »Jesusorden« (1654–1660). Ur Hans Hildebrands »Det svenska riksvapnet«, Fig 107 (s 91).

12. Karl XIV Johans vapen (1818-1844). Ur Hans Hildebrands »Det svenska riksvapnet«, Fig 94.

7. Förslag till ny lag om Sveriges riksvapen.

Av flera anledningar bemyndigades chefen för justitiedepartementet 1961, att tillkalla en sakkunnig för att verkställa utredning angående rikets vapen och flagga m m.

Denna utredning med förslag till nya lagar föreligger nu såsom »Sveriges riksvapen och Sveriges flagga« (Ds Ju 1981:4). De nya lagarna föreslås träda i kraft 1 januari 1982.

Detta tycks förutsätta att Riksdagen avgör denna fråga hösten 1981*.

Ur utredningen om Riksvapnet kan i fråga om »vasen« inhämtas följande: Under rubriken »Historik« sägs:

»Under Gustav Vasas tid insattes i hjärtskölden den s. k. vasen, som senare fick utseendet av en sädeskärve«⁽²⁵⁾.

Detta är ett oriktigt uttalande. Som torde framgå av föregående redogörelse, har Vasaättens vapen från 1500-talet föreställt en stormvase (faskin/risknipa) och så beskrivs det också i lagen av 1908, om man tar reda på vad ordet »vase« språkligt betyder. Detta förhållande påverkas icke av att vissa, av vasavapnet inspirerade emblem o d, kommit att prydas av en sädeskärve med ax, t ex den 1772 instiftade Vasaorden.

* Enligt uppgift kan proposition till Riksdagen väntas under 1982.

I förslag till »Lag om Sveriges riksvapen« sägs: »Framre fältet innehåller Vasaättens vapen: ett av blått, silver och rött styckat fält, belagt med en vase i guld«⁽²⁶⁾.

Man kan väl utgå ifrån att med uttrycket »en vase i guld« avses detsamma som i 1908 års lag uttrycks med »en vase af guld«. »I« är dock ett mindre lyckligt ord - det borde ersättas med »av«. Jfr vapenbeskrivningen: »I guld en svart vase«, som betyder en sköld av guld, belagt med en svart vase.

I utredningen framhålls också, att, som i det föregående nämnts, inom heraldiken »det är den verbala vapenbeskrivningen som bestämmer vapnets innehåll...«⁽²⁷⁾.

Även enligt lagförslaget framstår sålunda sädeskärven som ett fel, vare sig den uppträder i en avbildning av Riksvapnet, eller förekommer som en uppfattning.

Ett sådant fel bör rättas till, när det uppträder, men än hellre förebyggas.

Det kunde ur den synpunkten vara lämpligt, att i den nya lagen tydligare ut säga, att Vasaättens vapen innehåller »en stormvase av guld«.

8. Sammanfattning och slutsatser.

Under heraldikens »levande« tid, d v s under medeltiden, kunde ett vapen utvecklas och förändras till både stil och innehåll. Vasavapnets utveckling under 1400-talet kan vara ett exempel på detta.

Senast i början av 1500-talet stabiliserades vasavapnet såsom »i guld, en svart stormvase«.

Efter medeltidens slut, kan ett vapens stil förändras, men dess innehåll kan icke förändras, utan att det uppstår ett annat vapen.

Gustaf Vasa skapade med det kungliga vasavapnet ett nytt vapen, i vilket det mest framträdande var »en stormvase av guld«.

Genom misstyndning av den gyllene vassen, främst under den tid (1654-1818), då

vasavapnet icke ingick i Riksvapnet, blev den uppfattningen vanlig, att vasen föreställde en sädeskärve. Detta inträffade under en tid, som för heraldiken var en förfallets tid.

Inom heraldiken är det den verbala vapenbeskrivningen – *blasoneringen* – som bestämmer vapnets innehåll.

Såväl i lagen om rikets vapen 15 maj 1908, som i nu framlagt förslag till ny lag, *blasoneras* vasen såsom »en vase af/i guld«. Språkligt innebär detta »en stormvase av guld«¹⁾.

Om vasen sedan avbildas eller uppfattas som t ex »en stiliserad sädeskärve« strider detta mot gällande/föreslagen blasonering.

Eftersom nämnda misstyndning är vanlig och tycks fast rotad, vore det, för att motverka och förebygga den, önskvärt med en *tydligare blasonering*.

Det borde därför i den nya lagen klart utsägas, att Vasaättens vapen innehåller »en stormvase av guld«.

Om man i stället skulle falla undan för den nämnda misstyndningen och blasonera den i Riksvapnet ingående vasen såsom en sädeskärve, då skulle man *ändra vapnets innehåll* och skapa *ett nytt vapen*.

Ett sådant vapen skulle dock icke med rätta kunna kallas vasavapnet. *Det vore nämligen icke Vasaättens vapen*.

Noter

(jfr också litteraturförteckning).

1) Hellquist E: »Svensk etymologisk ordbok«, s 1320. 2) Hildebrand E: »Vasanamnet och vasavapnet«, s 7 ff. 3) Hildebrand H: »Det svenska riksvapnet«, s 42 (fig 61) o 51 (fig 81). 4) Kleberg H J S: »De äldre vasavapnen«, s 11 ff. 5) Nordisk familjebok, 3 uppl, band 20, 1934, sp 102–103. 6) Dansk biografiskt lexikon, 20 Bind, s 422. 7) Gillingstam H: »Ätterna Oxenstierna och Vasa...«, s 158 och 128. 8) Gillingstam H: »Ätterna Oxenstierna och Vasa...«, s 374 och Danmarks Adels Aarbog, 1913, s 484. 9) Danmarks Adels Aarbog, 1913,

s 485 och 488. 10) Bille, Brahe, Grubbe, Hardenberg, Høeg, Lindenow, Quitzow, Rodsten, Rosengaard, Rosensparre, Sehested, Skave, Skovgaard, Viffert och Urne. 11) Winstrup P: »De Gudfryctiges Død«. (Tryckt i Kiøbenhavn hos Jørgen Lamprecht/1666). 12) Danmarks Adels Aarbog, 1890, s 87. 13) Danmarks Adels Aarbog, 1890, s 86. 14) Danmarks Adels Aarbog, 1899, s 372. 15) Danmarks Adels Aarbog, 1913, s 486–487. 16) Danmarks Adels Aarbog, 1904, s 477. 17) Danmarks Adels Aarbog, 1917, s 482. 18) »Banérska arkivet« nr 1, Trolleholms slott i Skåne. 19) Gillingstam H: »Ätterna Oxenstierna och Vasa...«, s 169, 228, 241, 677 och 257. 20) Hildebrand E: »Sveriges historia«, del 5–6, 1906, Kristina, bild s 464. 21) Hildebrand H: »Det svenska riksvapnet«, s 90–91. 22) Nordisk familjebok, 2 uppl, band 20, 1914, sp 830 och plansch »Ordnar«. 23) Hildebrand H: »Det svenska riksvapnet«, s 64–65 (fig 94). 24) »Lagen om rikets vapen 15 maj 1908«. (SF65/1908). 25) Utredningspromemoria inom Justitiedepartementet: »Sveriges riksvapen och Sveriges flagga« (Ds Ju 1981:4), s 12. 26) D:o, s 1. 27) D:o s 20.

Litteratur

Carlsson G: »Vasaätten«. Nordisk familjebok, 2. uppl, band 31, 1921, sp 762–772 och 3. uppl, band 20, 1934, sp 102–103. Gillingstam H: »Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden«, 1952, s 123–127 och 771–791. Hellquist E: »Vasa« och »vase«. Svensk etymologisk ordbok, 2. uppl, 1939, s 1320. Hildebrand E: »Vasanamnet och vasavapnet«. Svenska Autografsällskapets Tidskrift, Del 2, Nr 1, 1889, s 1–10. Hildebrand H: »Det svenska riksvapnet«. Antikvarisk Tidskrift för Sverige, 7, 1884–1885, s 38–64, 65 (»Pontecorviska hjertvapnet«) och 91 (»Ett Jesusordenstecken«). Hildebrand H: »Riksvapnet«. Nordisk familjebok, 2. uppl, band 23, 1916, sp 398–402. Kjellberg C M: »Vasaättens härstamning från Kristiern från Öland och vasavapnets uppkomst«. Personhistorisk Tidskrift, 1923, s 167–177. Kleberg H J S: »De äldre vasavapnen«. Meddelanden från Riksheraldikerämbetet, 1934, s 10–21.

Lindhult N: »Vasavapnet – rättvisans vapenbild«. Tidsskriften Från svenska statsförvaltningen, 1929, s 19–24.

Tegnér E (d y): »Om svenska familjenamn«. Nordisk Tidskrift, 1882, s 32–35 och 103.

Wrangel F U: »Några ord till utredande af frågan om Vasa-vapnets betydelse«. Svenska Au-

tografsällskapets Tidskrift, Del 2, 1892, s 77–80.

Lag om rikets vapen 15 maj 1908. (Svensk författningssamling 65/1908).

»Sveriges riksvapen och Sveriges flagga.« (Ds Ju 1981:4).

Mere om Vasavåbenet

Som et à propos til foranstående artikel kan her anføres endnu en forekomst af Vasaslægrens våbenmærke.

Det drejer sig om en indberetning (RA. D.K. B44) til kong Frederik II af Danmark fra hans lensmand på fæstningen Bohus Tage Ottesen Thott (d. 1562), farfar til den Tage Thott, der nævnes på oversigten s. 221. Indberetningen er dateret Bohus dagen efter Sankt Dionysius' dag (dvs. 10. oktober) 1560, altså 11 dage efter Gustaf I Vasas død.

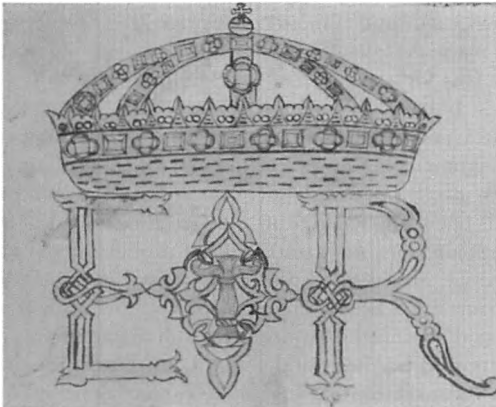
Den beretter om den afdøde konges ældste søn hertug Erik (XIV)s første handlinger for at befæste sin stilling som tronfølger. Han måtte opgive en planlagt bejlerfærd til England, og – fortsætter Tage Thott – »nu i går, da havde hertug Erik borgerne af Älvsborg og alt folket for sig og gav dem tilkende, at hans fader var død og (han) derfor nødtes til at opgive denne rejse, og vil straks opfare til Stockholm og betakkede borgerne, for hvad umage de havde haft der med ham og hans folk, og ville de altid gerne med dem forskyldte (dvs. være dem taknemmelige). Desligeste, nådige herre, sender jeg eders nåde et mæn-

ster, som han ville have på hans klædning, på hans egne folk og tjenere, som er af sølv og forgyldt, lige stort og bredt efter dette mønster, og er 15 daler udi hvert, og hver person skulle have to stykker på hver kjortel, et foran på brystet og et bag på ryggen, og deres kjortler af rødt »samelatt« (dvs. fløjl) er »paltz-rocke« og bræmmede med sort fløjl i små bræmmer. Men hans råd og andre hans »lantzsaatte aff Sadellein«, som skulle følge ham, de lade klæde deres folk som de selv ville...« (tillempt retsskrivning).

Skrivelsen er bilagt det nævnte »mønster«, en tegning, der forestiller Eriks kongelige monogram E.R. Over de to bogstaver ses en bøjlekrone, og mellem dem en kartouche belagt med »vasen«. På tegningen er krone og monogram gult og vasen rød; det skal dog snarest opfattes som henholdsvis sølv og guld (forgylt), jfr. beskrivelsens ordlyd. Emblemet stemmer således nøje overens med det af Gustaf I ændrede Vasavåben.

Monogrammet er i øvrigt ukendt i svenske museer og kongelige samlinger.

A. T.

Gunnar Scheffer 1909–1981

DEN 19. juli 1981 døde Sveriges tidligere statsheraldiker Gunnar Scheffer, 71 år gammel.

Efter uddannelse som reserveofficer og jurist blev Gunnar Scheffer fil. kand. i historie og kunsthistorie og fik derefter, i 1938, ansættelse i det svenske rigsarkiv. Fra 1949 gjorde han samtidig tjeneste i riksheraldikerämbetet, og ved dettes omdannelse i 1953 blev han statsheraldiker – et embede han beklædte til pensioneringen i 1974. På denne post kom hans rige evner som heraldisk forsker, administrator og skribent til frugtbar udfoldelse. Han kom hurtigt til at indtage en central placering – i Sverige, i Norden og i Europa – inden for den moderne heraldik.

Udtrykket »moderne heraldik« skal tages helt bogstaveligt. I den lille, men vægtige artikel »Heraldiken i dag« (Heraldisk Tidsskrift bd. 2) stillede Gunnar Scheffer det overraskende spørgsmål: »Kan heraldiken med sitt medeltida rotfäste ha någonting gemensamt med det moderna, radikala måleriet?« Han besvarede det selv med et klart ja, og skrev at »nutidsheraldiken har förvisso ett enastående tillfälle att göra klart att den icke önskar dväljas i det kulturhistoriska kuriosakabinettet utan vill intaga sin plats i det levande livet ... det är icke tillräckligt för heraldiken att vördnadsfullt vända tillbaka till högmædeltiden; den måste även leva med i nutiden, om det skall kunna bli tal om en verklig förnyelse av uttrycksmedlen.«

Dette program fik han rig lejlighed til at føre ud i livet, ikke mindst fordi de to store kommunalreformer gav stødet til nyskabelse af et meget stort antal kommunale våbener. Scheffer stod ikke ene i dette arbejde, men han har præget de fleste af de nye våbener, og hovedansvaret var hans.

Hans efterfølger som statsheraldiker har skrevet, at det ikke er nogen overdrivelse at betegne Scheffer som en fornyer af den svenske våbenkunst.

Gunnar Scheffer skrev ypperligt og gerne. På hans 60-års dag i 1969 bragte dette tidsskrift en bibliografi over hans trykte arbejder. Den rummede 99 numre, og siden da er der kommet yderligere omkring 30 til. Hen mod en snes af disse artikler og orienteringer har stået i Heraldisk Tidsskrift, den første i hefte 2 fra 1960, den sidste så sent som i hefte 42, der udkom i oktober 1980. Gunnar Scheffers produktion er spredt i mange forskellige tidsskrifter og samleværker, men et udvalg er kommet i den smukke og vidtspændende bog: Heraldisk spegel fra 1964. Her er heraldikken for alvor sat ind i en levende kulturhistorisk sammenhæng. Mange forskellige emner fangede Scheffers interesse: segl og ex libris, kommunevåbener og landskabsvåbener, middelalderlige våbenbøger og kongelig revolutionsheraldik, men to emner må nævnes særskilt. I 1953 havde han skrevet en licentiatafhandling om den heraldiske forsknings historie i Sverige. Dette emne tog han atter op efter sin pensionering, og det resulterede – foruden et par artikler i Heraldisk Tidsskrift – i bogen: Studier över Peter Wieselgrens manuskript »Svensk vapentolkning«, 1977. Et andet tema, som optog ham i hen ved en snes år, var det svenske trekroner-våbens oprindelse. Hans to sidste bidrag til løsning af dette problem kom i Heraldisk Tidsskrift og i Nordisk Tidsskrift, begge fra 1980. Disse studier rangerer meget højt med hensyn til idérigdom, metodisk sikkerhed og kulturhistorisk indlevelse.

Gunnar Scheffer kunne både levere

lærd grundforskning, som for eksempel de mange og nyttige artikler i Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid, og lettere artikler, beregnet for en ikke specielt heraldisk-kyndig læserkreds. Der er ikke tvivl om at han på begge måder har gjort en værdifuld indsats for at placere heraldikken som en historisk disciplin og som et farverigt element i nutidens symbolsprog.

I det internationale heraldiske samarbejde spillede Gunnar Scheffer en betydende rolle, og han var den effektive og charmerende organisator og leder af den 5. internationale kongres for de genealogiske og heraldiske videnskaber, der blev afholdt i Stockholm i 1960. Det var den første af disse kongresser der fandt sted i Norden, og det var derfor af den allerstørste betydning for den heraldiske videnskabs placering i de nordiske lande, at kongressen fra begyndelsen til slutningen var gennemsyret af saglighed og gennemtænkt organisation. Den gode tilrettelæggelse viste sig også i, at den 332 sider store kongresrapport faktisk udkom 1961 - det er desværre ikke alle kongresserne, der er

fulgt op af en trykt rapport. Da Danmark skulle være kongresvært i 1980, var »Gunnars kongres« derfor vores store forbillede. Det bør også nævnes, at når der overhovedet blev kongres i Danmark, skyldtes det udelukkende de gode og nære forbindelser mellem Gunnar Scheffer og de danske bestyrelsesmedlemmer i Heraldisk Selskab.

Ved siden af sit heraldiske virke gjorde Scheffer også høftjeneste. Han blev kammerherre 1955 og var som ceremonimester 1973-79 ansvarlig for store arrangementer som for eksempel kongebegravelse og kongebryllup. Han var desuden ordensarkivar, sekretær for Johanniterordenen i Sverige, kansler i Store Amaranordenen og ordensheraldiker i den svenske frimurerorden.

Som fagmand og som menneske havde Gunnar Scheffer format og elegance. Han havde meninger, altid fordomsfri og saglige, men han lyttede til andres argumenter. Han var i ordets egentlige forstand en gentleman.

Knud Prange

Gunnar Scheffer in memoriam

DEN 19. juli 1981 nådde oss sorgedebudet, att Gunnar Scheffer, Sveriges förre statsheraldiker, kammarherre, Finlands Heraldiska Sällskaps hedersmedlem, har avlidit. Under årtionden var han inte bara Sveriges ledande heraldiske forskare utan även en internationellt erkänd auktoritet. Hans insats för att utveckla den moderna stramare heraldiska formgivningen var synnerligen betydande.

Vi här i Finland har alla skäl med tacksamhet komma i håg Gunnar Scheffer. Efter kriget började vi planera kommunalvapen för våra landskommuner. Kunskapen i heraldik var mycket obetydlig och begränsades till några få personer. Liksom så många gånger tidigare, vände vi oss till vårt västliga grannland i vår nöd. Den pålitligaste och närmaste källan var Riksheraldikerämbetet i Stockholm. Riksheraldiker var då friherre Harald Fleetwood, som ställde sin unge kunnige och energiske assistent, amanuens Gunnar Scheffer till vårt förfogande.

Jag kommer väl ihåg hur jag med klappande hjärta år 1951 som nybörjare och amatör besökte den vördnadsväckande institutionen för första gången. Gunnar Scheffer hälsade mig mycket hjärtligt välkommen och visade mig ingående hur den kommunala svenska heraldiken kommit till. Jag fick se institutionens värdefulla samlingar och arkiv samt erhöll en mängd goda råd om var man annorstädes i Sverige finner heraldiska källor. Till slut gav Scheffer mig en mängd upplysningar om heraldiken i Danmark, då min resa sträckte sig den gången till Köpenhamn. Tacksam för denna första hjärtliga kontakt kom jag i fortsättningen nästan varje år att besöka Riksarkivets heraldiska sektion vid Munkbron. Liksom jag fick de flesta finska heraldiker senare tillfälle att

resa till Stockholm och fick alla där av Scheffer ett hjärtligt bemötande och värdefulla råd i heraldiska angelägenheter.

År 1960 kallade Gunnar Scheffer de finska heraldikerna att delta i den femte Internationella kongressen för genealogi och heraldik i Stockholm.

Kongressen som leddes av Gunnar Scheffer var utomordentligt välorganiserad. De alltför få kongressdagarna blev för oss finnar en stor upplevelse. Med Gunnar Scheffers hjälp fick vi första gången kontakt med internationella heraldiska kretsar och kunde där knyta förbindelser som under åren berikat vår arbete. Under många senare kongresser runt om i Europa var Gunnar Scheffer alltid en hjälpsam guide som utan att spara på sig själv gav oss stöd och råd. Han verkade även aktivt för att vår bok om finska kommunalvapen tilldelades det värdefulla Arvid Berghman-priset av Internationella Heraldiska Akademien.

Tillsammans med sin hustru Märta besökte Gunnar Scheffer ofta Finland. Båda var varma finlandsvänner och fick en stor vänkrets här. Gunnar Scheffer hedrade med sin närvaro öppnandet av Finlands Heraldiska Sällskaps första stora utställning «Vapnen lever» på Riddarhuset i Helsingfors 1961. Även vid öppnandet av en slaggutställning 1967 under Finlands 50:de självständighetsår hade vi glädjen att se Gunnar Scheffer närvarande. Hans positiva referat från dessa utställningar i många svenska tidningar gjorde vår heraldik känd i Sverige och i hela Norden.

Gunnar Scheffers värdefulla livsgärning avbröts alldeles för tidigt. Han hade säkert haft en mängd att ge vårt kära gemensamma intresse – heraldiken. Vi finska heraldiker beklagar hans bortgång.

Olof Eriksson

Heraldica varia

Brev fra Aix II. Mest om Mauritius

I 1822 skrev biskoppen over Sjællands stift dr. Frederik Münter i sin lille bog om de danske ridderordeners oprindelse: »Det af den vingede jæger forfulgte og i den hellige jomfrues skød flygtende dyr er forestillet i det øverste hjørne af et maleri som tillægges Renatus, konge af Neapel og greve af Provence, og som gemmes i bispegården i Aix«.

Dyret, der her tales om, er selvsagt en enhjørning og ikke en elefant, og medens man tidligere raskvæk tilskrev kong Renatus – eller René, som vi nu kalder ham – betydelige kunstneriske evner, så mener vor tid, at vel var han en meget stor mæcen, en fin kunstkender og ikke så lidt af en skribent (digter), men nogen udøvende billedkunstner var han næppe.

Selvfulgelig kender jeg motivet med enhjørningen i jomfruens skød blandt andet fra en bogminiature i Philippe de Thaon's Bestiaire på Det kongelige Bibliotek i København, men det af biskop Münter nævnte billede kender jeg ikke, og i dag er det ikke at finde i byens ærkebiskoppelige palæ. Her ser vi derimod en dejlig samling gamle gobeliner med motiver fra Cervantes's Don Quijote.

Men den gode kong René er ikke glemt i Frankrig, selv om det nu er 501 år siden han døde. To store udstillinger, en i Paris, den anden her i Aix, har vidnet, om at hans minde stadig er levende, og at der endnu er bevaret anseelige samlinger ikke alene fra tiden, men også med direkte tilknytning til kongens person – om ikke just fra hans egen hånd.

Udstillingen i Paris har jeg ikke set, men et stort ugeblad ofrede en dobbeltside på begivenheden. Udstillingen i Provence's hovedstad havde til huse i Malteserordenens smukke gamle palæ – nu kaldet Musée Granet – fra 11. april til 30. september 1981.

Jeg har ikke til hensigt at annoncere udstillingen og dens fortræffelige katalog. Når jeg i det hele taget nævner den, er det, fordi det var den, der gav mig visse oplysninger og inspiration til at pusle videre med et kombineret hagiologisk, heraldisk og ordenshistorisk problem,

der forhåbentlig kan have interesse for skandinaviske læsere.

Nicolas Froment var en af de helt store malere af den flamske skole, der havde slået sig ned i Provence. En gudbenådet kunstner i tid og format ikke ulig med Hugo van der Goes (se HT 32 p. 72-73).

I årene 1475-76 udførte han på kong René's bestilling en aldeles pragtfuld fløjaltertavle. Midterfeltet viser Jomfru Maria med barnet nænsomt anbragt midt i en brændende tjørnebusk, hvorunder Moses ligger henslængt i en fåreflok. Et raffineret møde mellem det gamle og det nye testamente, og stilmæssigt set er hele altertavlen et lige så udsøgt charmerende møde mellem sengotikken og renaissanceen.

Imidlertid er det sidefløjene, der påkalder sig vor interesse. Til venstre (dexter) knæler kongen ved en bedepult dækket med et klæde hvorpå ses lidt af en af de mange varianter af hans sammensatte våben. Tilsvarende knæler hans anden dronning, Jeanne de Laval på den modsatte fløj ved sin bedepult dækket med hendes alliancevåben, hvori helt naturligt indgår felter for Bretagne og Montmorency.

Bag kongen står tre af hans skytshelgener, Maria Magdalene, der næsten kan kaldes Provence's nationalhelgeninde, St. Antonius cremitten og St. Mauritius. Bag dronningen har vi atter tre helgener, Johannes døberens – vel hendes navnehelgen, St. Katharina og St. Nicolaus med tre smådrengene ved fødderne. Altertavlen hænger højt på en sidevæg i Aix's katedral og på udstillingen var den repræsenteret ved en mægtig farvefotostat.

Af disse seks helgener er det kun St. Mauritius (Maurice, Moritz) vi skal beskæftige os med. Fra hans legende skal jeg kort referere følgende: De kristne i Theben i Ægypten nægtede at ofre til guderne, men ville nok stille soldater til kejserens hær. Den thebæiske legion kommer til Rom og rykker over Alperne (med elefanter? som Hannibal med sin hær blot i modsat retning) og indsættes i Gallien (= ca. Savoyen + Provence).

Ved Agaunum ved Rhône flodens øvre løb sydøst vor Genfersæen i Valais (Wallis) i

Schweiz, hvor nu byen Saint-Maurice (ikke at forveksle med St. Moritz) ligger, nægter legionen at kæmpe mod andre kristne. Da overtalelsesforsøg er forgæves befaler Diocletians medkejser Maximian, at hver tiende mand i legionen henrettes. Derefter taler legionens fører, så følger endnu en decimering efterfulgt af en tale af bannerføreren Exuperius, og så til slut nedmejnning af resten.

Der er lidt delte meninger om præcis hvornår denne massakre fandt sted, men hvis vi siger omkring år 300, så er det vist ikke helt galt. Nøgterne historikere stiller sig naturligvis tvivlende overfor udslettelsen af en hel legion (ca. 4500 mand), men ingen tør betvivle, at der vitterlig fandt et massedrab på legionærer sted omkring den tid og på det sted.

Dr. phil. Tue Gad (Legenden i dansk middelalder, København 1961) mener, at legenden må stamme fra begyndelsen af 400-tallet, og denne antagelse bekræftes af Larousse's helgenleksikon, Des prénoms et des saints, der upeger biskoppen af Lyon – senere helgen – Eucherius (død 449) som legendens ophavsmand.

I legenden nævnes tre officerer ved navn, Mauritius, bannerføreren Exuperius og Candidus, men det fremgår ikke klart for mig, om Mauritius var legionens øverste chef.

Når St. Mauritius optræder som en af kong René's skytshelgener har man ment, at det er fordi han også er kongens fødeby, Angers's, (hovedstaden i Anjou) skytshelgen. Det er for så vidt rigtigt, men lige så rigtigt er det, at Mauritius i Angers ofte på grund af navnelighed forveksles med en anden helgen, St. Maurilius, der var biskop i Angers i 30 år og som døde år 453.

Den altovervejende grund til at St. Mauritius figurerer på altertavlen må være, at kong René i 1448 havde fået pave Nicolaus V's tilladelse til at oprette eller genoprette Halvmåneordenen med St. Mauritius som værnehelgen.

Ønsket om at oprette denne orden må ses i lys af følgende: Karl I af Anjou, den første franske greve af Provence (se HT 42 p. 83-84), havde, siges det, efter sin (tvivlsomme) sejr i 1268 ved Tagliacozza (ca. 70 km øst for Rom) med påfølgende pågribelse og henrettelse af Konradin oprettet en halvmåneorden (Ordine della Luna) med devisen, *Donec impleat orbem*, dvs. indtil den udfylder sin omkreds.

Året efter – altså i 1269 – påstår man, at Karl I's broder Ludvig den Hellige oprettede sin Skibs- og Muslingeorden, hvis kæde skiftevis bestod af et par muslingeskaller og et par halvmåner. I kæden hang en medaillon med et skib på havet. Ordenen uddeltes til de høje herrer, der havde været med Ludvig på korstoget 1248-1254.

I 1430 havde hertug Filip II (den gode) af Burgund oprettet sin orden, Den gyldne Vlies, som snart blev en af Europas mest eftertragtede.

Fra sine ufrivillige ophold som fange hos Filip i Dijon i de nærmest følgende år må kong René have haft god lejlighed til at følge udviklingen og god tid til at planlægge hvordan hans egen orden skulle være, så i 1448 var det hele nøje gennemtænkt og rede til at blive ført ud i livet.

Ordenens statutter eksisterer endnu. Der var sådan set kun en »klasse«, men ordensdrakterne var forskellige for fyrstelige personer, riddere og væbnere (équyers). Her har vi den logiske og symbolske sammenhæng mellem ordenstegn, devise, »formålsparagraf« og værnehelgen med attribut, som Per Hougaard og andre må savne ved elefantordenens oprettelse i slutningen af 1450'erne (se hans artikel, Elefanten som ordenstegn og symbol, i udstillingskataloget, Kongelige ordener, Frederiksborgmuseet 1980).

Kong René's halvmåne er naturligvis tiltagende, som den var det i Karl I's orden, men devisen er ændret til, *Los en croissant*. Det betyder, tiltagende lovprisning. Det er ikke en militær orden, men et eksklusivt og ærværdigt broderskab af ædle riddere med hovedvægt på strenge kristelige dyder og velgørenhed især mod enker og forældreløse børn. Medlemstallet var begrænset til 50.

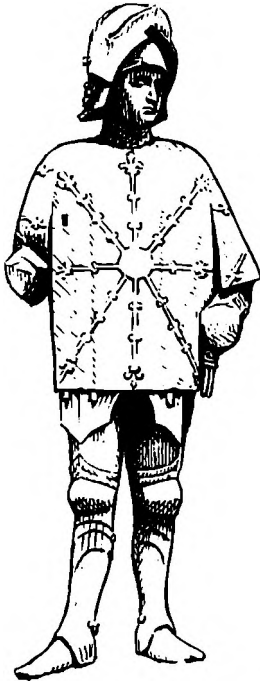
Værnehelgenen Mauritius, hvis festdage (bl. a. 22. september) skulle fejres på særlig vis, er ikke tilfældigt valgt. En soldat, javel, men samtidig en kristen, der foretrækker døden fremfor at svigte sin tro, og en befalingsmand der har formået at skabe en sådan sjælsstyrke og et sådant sammenhold i sin enhed, at alle mand i den givne situation vælger at følge ham i døden.

I 1300- og 1400-tallet var der en livlig debat om hvorvidt en sand kristen kunne forrette militærtjeneste – problematikken omkring dette

at give kejseren, hvad kejserens er, og Gud, hvad Guds er. Også spørgsmål om en oprigtig kristen under visse omstændigheder måtte slå ihjel drøftedes. St. Mauritius-legenden har givet gode indlæg i denne debat. Intet under at han blev en populær helgen. Alene i Frankrig hedder den dag i dag 62 kommuner, byer og landsbyer noget med Saint-Maurice.

St. Mauritius's attribut på altertavlen er en rød kvadratisk rytterestandard med en eskarbunkel i guld. Denne figur af otte radialt stillede stave med liljetoppe regnes for en af heraldikkens allerældste udviklet af de metalbeslag man allerede i førheraldisk tid forsynede kampskjoldene med for at styrke dem og holde sammen på dem. Symbolikken synes ligetil: den førheraldiske ridder og helgen tillægges et førheraldisk mærke, der står for styrke og sammenhold – netop hvad St. Mauritius stod for.

Så kunne man tænke sig, at det var maleren Nicolas Froment der havde fået den geniale idé

St. Mauritius på Urbain Aygoux's alter i domkirken i Aix-en-Provence. Stensulptur fra 1470. Tegning af forf. efter fotografi.

med denne eskarbunkelfane, men det er ikke tilfældet, for på den modsatte langside af kathedralen har vi et sidealter, som storkøbmanden Urbain Aygoux lod rejse i 1470 – altså 5-6 år før fløjaltertavlen blev tilblivet – og her har vi atter St. Mauritius nu som statue i sten. Desværre har han mistet hænderne, men til alt held er hans attribut, eskarbunklen bevaret på den herolds-tabard, han bærer over sin rustning.

Meget tyder på, at statuen oprindeligt har været koloreret, men det har ikke været mig muligt at finde sikre farvespor på heroldsdragten.

Man har ment, at alteret hvori St. Mauritius-statuen indgår er udført af den fremragende italienske billedhugger Francesco Laurana, kong René's hofbilledhugger, men denne tilskrivning kan ikke holde. Ikke blot fordi skulpturarbejdet i nogen grad mangler Lauranas elegance, men også simpellihen fordi Laurana befandt sig på Sicilien i 1470.

Jeg forestiller mig, at Urbain Aygoux, der var af god gammel våbenførende patricisk slægt, må have været bekendt med, at kong René havde oprettet Halvmåneordenen, hvor St. Mauritius med eskarbunkel var værnehelgen. Måske har Aygoux i et forsængeligt håb om selv at blive optaget i det fornemme selskab ladet sin billedhugger – måske en af Lauranas bedste elever – iklæde sin Mauritiusfigur en heroldsdragt med eskarbunkler for at smigre kongen? Er denne hypotese rigtig, så gik det, så vidt jeg kan se, ikke efter ønske. Urbain Aygoux er ikke at finde i våbenbogen over Halvmåneridderne (eksempler fra denne våbenbog eller lidt senere kopier ses i Galbreath/Jéquier, Lehrbuch der Heraldik fig. 600 og Pastoureau, Traité d'Héraldique fig. 228).

Jamen er eskarbunklen da ikke Kleves gamle våbenmærke? Jo, det er rigtigt, men flere slægter og store huse har uafhængigt af hinanden i forskellige lande ført eskarbunkler. Lad mig bare nævne, at kongen af Ungarns våben i Wijnbergen-våbenbogen (ca. 1285) er belagt med en eskarbunkel (se HT 20 p. 456). Forøvrigt har jeg forgæves forsøgt at finde slægtsmæssige eller andre forbindelser mellem kong René og Kleve.

Der synes i Frankrig at være tradition for, at førheraldiske personer på slægtstavler med vå-

bener forsynes med en eskarbunkel på skjoldet. Denne tradition videreføres i dag af Hervé Pinoteau, der lader to schweiziske heraldiske kunstnere male eskarbunkelvåbener for de før-heraldiske Kapetinger på den imponante slægtstavle p. 98-103 i Ottfried Neubeckers Heraldik.

Ifølge Walter Leonhard i *Das grosse Buch der Wappenkunst*, München 1976, p. 38, er eskarbunklen iøvrigt St. Theodors mærke. Mauritius er slet ikke nævnt hos ham. Men hvilken St. Theodor er der mon tale om? Der er en halv snes stykker at vælge imellem. Det får vi ikke at vide i bogen med de ypperlige Walt Disney inspirerede? tegninger. Det skulle vel ikke være den biskop – senere helgen – Theodor, der i slutningen af 300-tallet byggede en basilica i Agaunum på stedet, hvor Mauritius og den thebæiske legion led martyrdøden?

Når Niels M. Saxtorph i sin *Jeg ser på kalkmalerier*, København 1967 og 1970, betegner Mauritius som soldaterhelgen, skal det nok ikke tages for andet end en grov typebetegnelse, men når Michel Pastoureaux i sin *Traité d'Héraldique*, Paris 1979, p. 34 skriver, at på mønter fra 1100-tallet er den møntudstedende fyrstes billede undertiden erstattet af et billede af St. Mauritius – riddernes skytshelgen, så opfatter jeg det sådan, at der i hvert fald i Frankrig og Tyskland er dokumentation for, at St. Mauritius fremfor for eksempel St. Michael og St. Jørgen (George), der måske snarere har været betegnet som dragedræbere, faktisk var riddernes skytshelgen i middelalderen.

Vi kan ikke forbigå problemet omkring St. Mauritius's hudfarve. Var han sort eller hvid? Svaret er både og. Måske kan jeg præcisere det lidt nærmere. Det ser for mig ud som om han i romanske lande alt overvejende har været opfattet som hvid, medens han i germanske og skandinaviske lande, vel på grund af sit navn og sin herkomst fra Theben i Ægypten, oftest har været opfattet som sort. Årsagen til de divergerende opfattelser kan muligvis have noget at gøre med hvilke legende-versioner man brugte til skiftende tider i de forskellige lande.

Som eksempler på at han var sort, kan nævnes stenfiguren i Magdeburgs katedral fra slutningen af 1200-tallet og Mathis Nitharts (Grünwald) maleri fra ca. 1525 i Alte Pinakothek i München.

Det er kun lidt vi kan kende St. Mauritius

på: hans krigsdragt, det negative at han ikke har nogen drage ved sine sødder og, som sagt, at han tit har negroide træk. Han kan være til hest eller til fods, men endnu har jeg ikke truffet ham på nakken af en elefant.

Ligesom han ikke har eneret på eskarbunklen, således er eskarbunklen langfra altid hans kendemærke. Et sted bærer han syv stjerner i sit skjold – måske fordi Kanton Wallis (eller på hin tid Republik Wallis) i 1500-tallet havde syv stjerner i sit våben.

Byen Saint-Maurice's våben er lodret delt af blå og rødt belagt med et sølv kløverblads-kors. Dette kors går i heraldiske lærebøger ikke sjældent under betegnelsen Mauritiuskors. Det hænger sammen med, at hertug Amadeus VIII (den fredsommelige) af Savoyen i 1434 havde stiftet en Mauritiussen, hvis ordens-tegn netop var et kløverblads-kors. Ordenen fik nu kun kort levetid, fordi den religiøst sværmeriske hertug efter sin kones død trak sig tilbage til en eneboerbolig ved Thonon ved Genfersøen – et halvt hundrede kilometer fra Saint-Maurice.

Amadeus VIII oplevede forøvrigt den sjældne ære i 1439 at blive valgt og i 1440 at blive kronet som pave (læs: modpave) med navnet Felix V.

I 1572 blev denne Mauritiussen genoplivet med ægte pavelig velsignelse og slået sammen med en Lazarusorden. Den sammensluttede orden moderniseredes i 1816 og 1868, men længe forinden var det grønne kors med otte spidser for St. Lazarus kombineret med det hvide (sølv) kløverblads-kors i ordenstegnet.

Dette har imidlertid meget lidt at skaffe med den franske Lazarusorden og dens sammenlutning med ordenen Vor Frue fra Karmels bjerg. Og hvorvidt disse to gange to ordene eventuelt skulle have historisk forbindelse til en nutidig Lazarusorden, skal jeg ikke kunne sige.

Kløverblads-korsene er dog ældre end alle Mauritiussen. Allerede i 1344 lægger grev Otto af Schwerin et sådant kors over sit tværdelte skjold (se Seyler, *Geschichte der Heraldik* p. 262). Måske er kløverblads-korsene i sin oprindelse blot en forenkling af et krucifiks, hvor korsarmene slutter i firpas forsynede med evangelistsymbolerne?

I kirken i den lille by Vesly ca. 70 km nordvest for Paris står en statue af St. Mauritius

St. Mauritius i Helligtrekongers kapel i Roskilde Domkirke. Kalkmaleri fra 1464. De tre fjer på panden er meget typisk for tidens fremstillinger af riddere. Tegning af forf. efter fotografi.

som minder om den i Aix og som formentlig også er fra 1400-tallets anden halvdel. Her bærer helgenen ikke heroldsdragt over rustningen, men hans højre hånd hviler på et blå skjold med gul skjoldrand. I det blå felt ses et gennemgående gult kors belagt med en gul cirkelskive med kristusmonogrammet IHS. Fra cirklen udgår gule stråler til de blå kvarterer.

Byvåbenet i St. Moritz i Graubünden viser helgenen i halvfigur holdende en bred vimpel med et gennemgående kors i, i »de svenske farver« – fordi St. Moritz ligger i Zehngerichtenbund og dette »bunds« våben er firdelt af blå og gult belagt med et kors i modsatte farver – ganske fikst.

I Kanton Tessin i det sydlige Schweiz førte byen Vallemaggia i 1500-tallet et segl med Mauritius til hest med en korsfane. Eventuelle

farver kendes ikke. For denne og de fleste andre schweiziske oplysninger se: Louis Mühlemann, Wappen und Fahnen der Schweiz, Luzern 1977.

Nu er det vist på tide, at jeg efter alle disse eksempler og sidespring kommer frem til pointen i dette brev.

Som Roskildebispen dr. Frederik Münter i indledningen førte Dem fra Danmark til Aix, vil jeg nu føre Dem tilbage til Danmark.

Ser vi bort fra kirken i Skive, der formelig vrimler med diverse helgener, så er Roskilde domkirke vist den eneste danske kirke med et kalkmaleri af St. Mauritius. Ikke nok med det, maleriet befinder sig i Helligtrekongers kapellet på østvæggen lige ved siden af kong Christian I's og dronning Dorotheas kronede våbener. Udsmykningen af kapellet var fuldendt i 1464 og står i nøje forbindelse med den netop oprettede elefantorden!

Naturligvis skal vi være uhyre varsomme med at drage for store og forhastede konklusioner af de brogede oplevelser og indtryk fra denne lille udflugt i St. Mauritius's spor til Provence og andre lande – og den lykkelige hjemkomst til Roskilde, men måske var det en idé for vore dygtige ordenshistoriske forskere at kigge lidt nærmere på St. Mauritius?

I øvrigt havde Christian I en yngre broder ved navn Moritz, han døde netop år 1464. Ved hans død slap kongen for en tyngende gæld.

Haxt. -

Æresmedlem

Heraldisk Tidsskrifts første redaktør, *Sven Tito Achen*, blev 30. september 1981 udnævnt til hedermedlem af *Suomen Heraldinen Seura*, Heraldiska Sällskapet i Finland. Begrundelsen er Achens »synnerligen förtjänstfulla insatser inom heraldiken och speciellt hans ytterst mångsidiga författarskap med spridandet av heraldisk vitterhet«.

Tranor som emblem i svensk statlig heraldik

Under åren 1818–1963 använde det svenska Justitiekanslersämbetet i sitt sigill ett vapen, som starkt avvek från gängse former av riksvapnet. Vapnet var ett mellanting mellan stora och lilla riksvapnet.

I en styckad sköld insattes *trekronorsvapnet* i det övre fältet och *lejonet över tre strömmar* i det undre. Vid denna tid uppfattades kronorna som symbol för det egentliga Sverige och lejonvapnet som sinnebild för det med detta land förenade Göta rike («Göta Lejon»). Som sköldväktare tjänade två *tranor*, den högra med en balansvåg i ena klon, den vänstra med en sten. Skölden är krönt med en kunglig krona samt behängd med Serafimerordens kedja. Som randskrift på det ovala sigillet står «Kongl. Maj:ts Justitiac Cantzlers Embete».

I heraldik och annan emblematik symboliserar tranan vaksamhetens dygd. Fågeln håller vanligtvis en sten i ena klon samt står på ett ben. Skulle tranan slumra in skulle stenen falla på den andra foten och mana till skärpt vaksamhet.

Budskapet i Justitiekanslersämbetets här beskrivna vapen är lättfattligt. Vågen symboliserar rättvisan och stenen den trägna uppsikten. Tranorna med sina attribut syftar på Justitiekanslersämbetets uppgift att vaka över att domstolar och myndigheter fullgör sina skyldigheter enligt vad rättvisa och stiftad lag bjuder.

Innan Jonas Gustaf Turdfjell år 1817 blev tillförordnad justitiekansler använde ämbetets innehavare sina egna personliga sigillstampar. Detta gällde även Turdfjells närmaste föregångare, greve Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister (af Johannishus). Denne innehade ämbetet under åren 1809–17 samt avgick i förtid på grund av sjukdom och familjebekymmer.

Även i Wachtmeisters vapen fanns en trana, nämligen i det fullständiga vapnets högra nedre fält. På övligt sätt håller även denna trana en sten i klon.

Den gren av släkten Wachtmeister som justitiekanslern tillhörde använde sjöjungfrur («najader») som sköldhållare till grevevapnet. En annan gren hade däremot ett par tranor vid skölden (Wachtmeister af Mälsåker, utdog i början av 1700-talet).

Justitiekanslerämbetets sigill använt 1818–1963. Foto B. Lundberg, Riksarkivet.

Det verkar föga troligt att samband helt skulle saknas mellan tranorna i de wachtmeisterska vapnen och de tranor som symboliserar den vakande rättvisan vid Justitiekanslersämbetets sköld. Den tillträdande justitiekanslern Turdfjell var den förste ofrälse innehavaren av ämbetet. Tidigare innehavare hade antingen varit födda adelsmän eller adlats innan de tillträdde.

Eftersom Turdfjell saknade släktvapen och dessutom med största sannolikhet bättre än tidigare innehavare förmådde att skilja på sin person och sitt ämbete påkallades ett särskilt heraldiskt vapen för myndigheten. Heraldiska sigill med stora eller lilla riksvapnet var vid denna tid gängse för statliga myndigheter. Åtgärden att skaffa Justitiekanslersämbetet ett eget vapen och använda det på ett sigill ter sig närmast trivial. Det är det originella sätt varpå frågan löstes som förtjänar uppmärksamhet.

Gissningen att Turdfjell ville apostrofera sin högadlige företrädare genom Justitiekanslersämbetets nykomponerade sigill ligger nära till hands. Detta syfte kunde vinnas utan att göra avkall på behovet av en slagkraftig symbol för den vakande rättvisan.

Iakttagelserna gällande Justitiekanslersämbetets sigill har gjorts i handlingar tillhörande

Justitiekanslern, greve Hans Gabriel Trolle-Wachtmeisters även i tjänsten använda sigill med den dubbla hjärtskölden. Ordenstecknen under och runt skölden är storkorset av Nordstjärneorden. Foto B. Lundberg, Riksarkivet.

Allmänna verks och direktioners m fl skrivelser till Kungl Maj:t samt i ämbetets eget arkiv; Riksarkivet.

Det lilla vackra sigillet med tre kronor och folkungalejonet i vapnet samt de båda vaksamma fåglarna fortsatte att användas långt över mitten av 1900-talet. Det verkar att ha varit i bruk till slutet av år 1963.

Med tiden skaffade sig Justitiekanslersämbetet ytterligare ett sigill. Det var mer konventionellt vad beträffar själva skölden, men lika säregat vad gällde dess väktare. Det yngre sigillet innehåller stora riksvapnet med de båda justitietranorna som sköldväktare.

Sigillen användes jämsides till dess att det äldre kasserades. Det yngre sigillet med de båda vakande tranorna är fortfarande i bruk som ämbetssigill hos Justitiekanslersämbetet.

Bengt Rur

En brudekiste fra Aker gård.

Fru Ulricke Charlotte Flagstad, Hamar, Norge arvet for en tid siden en gammel utstyrs-

kiste. Hennes farmor Ulricke Charlotte Engen, født Todderud fra Aker gård ved Hamar, hadde i sin tid fått kisten til sitt utstyr, da hun giftet seg. Den hadde da i lange tider vært på Aker.

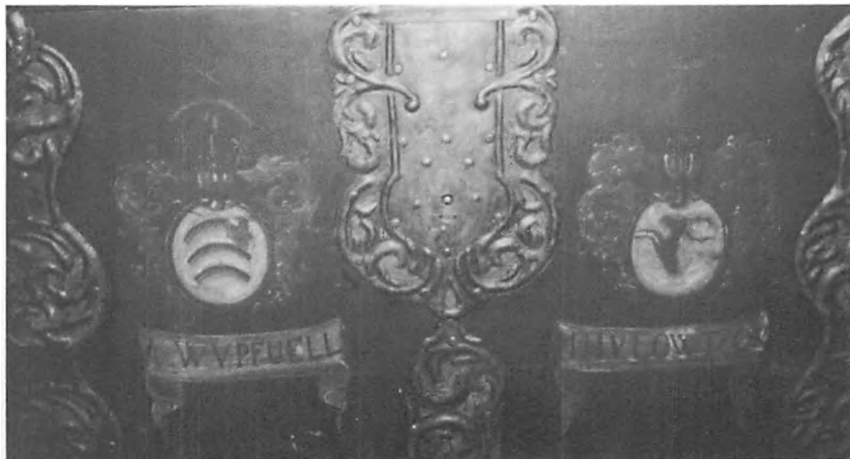
Kisten, som har hvelvet lokk, er av ek med jernbeslag. Den er malt i en mørk farve, og på forsiden er den påmalt våpen for to tyske adelsselekter. von Pfuell og von Lowzow.

Dexter: I hvitt (sølv) tre svevende regnbuer – hver av dem må ha vært blå, gul, rød, regnet ovenfra. Blå er nu mørk, men gul og rød tydelig enda; på hjelmen en naturlig palme med en regnbue over, som i skjoldet, ledsaget av tre gull stjerner, en over regnbuen og en på hver side av stammen på palmen – eller som J. B. Rietstap. Armorial général, så treffende uttrykker det: «Le tout accompagnées de trois étoiles mal-ordonnées d'or. Rietstap kaller slekten Phull, Pfuell eller Pfuhl, og beskriver våpnet med blå bunn.

Det er lite heldig med en regnbue på blå bunn, idet en regnbue er rød ytterst, og så følger farvene orange, gult, grønt, blått, indigo og fiolett. I «V. & H. V. Rollands Illustrations to the Armorial général by J. B. Rietstap. Baltimore 1967» er regnbuen gjengitt med gull, rødt, grønt, blått og en sort bue nederst for å skille den fra det blå feltet. Forfatteren av denne artikkel, som har naturvitenskapelig bakgrunn, reagerer på en slik gjengivelse av en naturlig regnbue, som det ifølge Rietstap skal være. I «Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser (Uradel) 1906» er derimot våpnet beskrevet med «I sølv tre regnbuer rød-gull-blå og det må regnes som en god forenkling av en regnbue. På kisten er farvene som nevnt, i omvendt rekkefølge, men det kan være like «naturlig». Enkelte lesere har kanskje lagt merke til at utenfor den vanlige regnbue kan man undertiden se en annen svakere regnbue, med farvene i omvendt rekkefølge, rødt innerst og fiolett ytterst. Under våpnet finner vi innskriften A. W. V. PFUELL.

Sinister: I hvitt (sølv) en halv hjort, som vel en gang har vært rød, men som nu er mørknet betraktelig; på hjelmen kan det skimtes en oppstigende hjort. Under dette våpnet finner vi M. H. V. LOWTZOW.

På kistelokket er det malt med litt annen skrift H. U. V. PFUELL.

Adam Wilhelm von Pfuels og Magdalene Hedwig von Lowzows våpen på utstyrskisten.

Av de to slekter ble en gren av von Pfuell naturalisert som svensk adel og introdusert på det svenska Riddarhuset i 1686. Den skal i følge G. Elgenstierna. Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Bind V. (Pfuell, side 702), ha ført i rødt tre svevende gull buer. Det var også en dansk gren av slekten. Skal vi tro det gamle Lexicon over Adelige Familier, så førte den danske gren i sølv tre svevende blå buer. En gren av Lowzow ble naturalisert som dansk adel i 1777 og lever idag både i Danmark og Norge.

Men hvordan var denne kisten havnet på

Aker i Hedmark? Den gamle adelige setegård Aker ble i 1750 kjøpt av oberst, senere generalmajor Peder Todderud, og var i denne slektens eie opp til 1932. Peder Todderuds sønn, oberst Barthold Heinrich Todderud (1724-1805) ble i 1770 gift med Ulrike Charlotte von Lowzow (1744-1816), som var datter av Ehler Ditlef von Lowzow (1711-1785), dansk generalmajor og amtmann i Neumünster og Hedwig Ulrike von Pfuell (1715-1780). Vi gjetter på at H. U. V. PFUELL på kistelokket er Hedwig Ulrike von Pfuell.

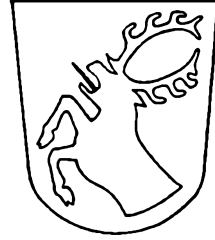
Slekten von Pfuels våpen fra V. & H. V. Rolands Illustrations to the Armorial général.

Den svenske gren von Pfuels våpen fra G. Elgenstierna: Den introducerade svenska adelns ättartavlor.

Den danske gren von Pfuels våpen fra det gamle Lexicon over Adelige Familier.

Den norske gren Lowzows våpen fra Hans Cappelen: Norske slektsvåpen.

Men man kan ikke uten videre gå ut ifra at A. W. V. PFUELL og M. H. V. LOWZOW er hennes foreldre. Genealogisches Handbuch der adligen Häuser. Adelige Häuser A, Band V 1960 (Lowzow side 214) opplyser at Hedwig Ulrikes far var Adam Wilhelm von Pfuel auf Nehringen und Putenitz, så det stemmer med innskriften. Men hennes mor var Ulrike Beate von Klinckowström. G. Elgenstierna. Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Bind IV (Klinckowström, side 147) gir opplysning om at Ulrika Beata, født 1681 i Wismar, ble 1697 gift med oberst Adam Wilhelm Pfuel til Putnitz, men ingen opplysning

om at Adam Wilhelm har vært gift flere ganger.

En nøyere undersøkelse av den tyske adelskalender viser imidlertid (Lowzow side 212) at en Magdalene Hedwig von Lowzow, død 11.10.1770 i Rostock, i 1724 ble gift med Adam Wilhelm von Pfuel (1669-1737) auf Nehringen und Putenitz, Vorpommern.

Hedwig Ulrike von Pfuel har derfor fått kisten av sin stemor og har i sin tur forært den til sin datter Ulrike Charlotte von Lowzow, som ble gift på Aker. Og der var den inntil Ulricke Charlotte Todderud ble gift.

Harald Nissen

Heraldisk litteratur siden sidst

Begejstret introduktion

Pierre Joubert: *Les armes, initiation à l'héraldique*, 92 sider, mest illustrationer, alle i farver, udg. af Ouest France, Rennes, 1977, kartoneret.

Forfatteren er først og fremmest tegner, og det er især heraldikkens maleriske sider der begejstrer ham, men ikke *kun* dem. Han har f.eks. en svaghed for legenderne om de berømte våbenmærkers romantiske oprindelse. Om det da er sandt at? Det *kunne* være sandt. Teksten er i øvrigt kortfattet, men siger det meste af hvad man kan forlange af en »indføring« af denne art, ja der er endda plads til personlige og originale betragtninger.

Om årsagen til de første våbenmærkers tilblivelse skriver han således: *Antikkens* krige udspillede normalt mellem hære der var øjnefaldende forskellige fra hinanden. Ægyptere, assyrere, grækere, persere, romere og barbarer var hver især, med hensyn til deres dragt og udrustning, så særprægede, at der ikke var nogen større risiko for, at deltagerne, selv under den voldsomste nærkamp, skulle tage fejl af hinanden og ikke kunne skelne ven fra fjende. *Helt anderledes* var det under middelalderens europæiske feudalkrige. Her var de krigsførende parter af samme race og havde samme bevæbning, d.v.s. at de ikke var til at skelne fra hinanden. Her var det følgelig nødvendigt med et system af kendemærker der gjorde det let for enhver ved et enkelt øjekast at se, hvem der var hvem. Her var det med andre ord nødvendigt at opfinde heraldikken.

Forfatteren er bedrøvet og vred over, at Frankrig, næsten ene af alle verdens nationer, ikke har noget våben. Men Frankrig *har* et våben, hævder han, verdens skønneste: de tre gyldne liljer i blå felt. Det var det franske kongedømmes våben, vil man indvende, og Frankrig er jo nu en republik. Ja, hvad så? Den polske republik fører de polske kongers hvide ørn. Bundesrepublik Deutschland fører den gamle tyske kejserørn. Habsburgernes våben er stadig Østrigs (skønt Habsburgerne end ikke må sætte deres ben i landet). Portugal bruger stadig sine gamle kongelige våbenmær-

ker. De franske liljer indgår i hvert andet fransk byvåben. Hvorfor skulle så ikke *la République Française* føre de franske liljer?

Det er ikke en stor bog Pierre Joubert har tegnet og skrevet, hverken af omfang eller i sit indhold. Men det er en stærkt følt bog, som ikke kan undgå at smitte læseren med sine følelser, sin harme, sin bevægelse og sin begejstring.

S. T. A.

Om böjd och sänkt sparre m. m.

Robert Murray, *Andreas Murray 1695-1771. En personhistorisk studie*. Grafo-Tryck AB, Simrishamn 1980. Häftad, 143 sidor + 16 sidor illustrationer. Pris cirka Skr 90:.-.

Domprosten emeritus teol. doktorn Robert Murray har i sin seneste bok med inlevelse och sakkunskap berättat om sin farfars farfars far Andreas Murray, som 1734 kallades att bli pastor secundus i Tyska församlingen i Stockholm och som under drygt trettio år skulle som pastor primarius i församlingen spela en betydelsefull roll som tysk-svensk kulturförmedlare. I boken redovisas kända uppgifter om Andreas Murrays skotska härkomst och släktförhållanden. För skotska invandrade släkter föreligger ofta svårigheter att styrka det genealogiska sambandet med den i Skottland kvarvarande släkten. Har invandringen inte skett direkt från Skottland utan via annat land, ofta via de tyskdominerade städerna vid andra sidan Östersjön, kompliceras i regel problemen. De reformerta skottarna blev snabbt förtyska-

Murray

Myhr

de (även namnen, t.ex. Fife-Pfeiff) och goda lutheraner. Så skedde med denna Murray-släkt. Andreas Murrays far var köpman i Memel. Känd utredning om dennes fäderne förete brister. Släkten har dock alltid sitt vapen i blått fält fört de för de skotska Murraysläkterna karakteristiska tre femuddiga stjärnorna av silver. Enligt en förmodan skall den böjda sparren i skölden vara en sekundär brisyrt och den svenska släkten närmast ha samband med en skotsk släktgren med sänkt sparre i skölden.

En av Andreas Murrays söner biskopen Gustaf Murray blev 1810 adlad (nr 2216) men denna ätt är numera utgången. Den kvarlevande släkten är redovisad i Oinroducerad adels kalender.

De tre femuddiga silverstjärnorna återfinns i ett annat skotsk vapen på svenska riddarhuset, fört av den 1680 naturaliserade, i Finland bosatta ätten Myhr (nr 913). Denna numera utdöda ätt har ansetts ha haft samband med den galiziska, likaledes utslöcknade grevliga ätten Mier. De båda ätterna förde en kvadrerad, i det närmaste identiskt lika sköld: «1) und 4) in w. ein b. Querbalken, den neben einander geordnet drei fünfstrahlige w. Sterne besitzent; 2) und 3) in b. drei (2,1) g. Korngarben». Siebmacher påpekar vidare att första och fjärde fälten i det svenska vapnet har »schmale r. Einfassungen, die nach innen klein ausgezackt sind». Den i Sverige naturaliserade ätten har alltså en klar yngregrenmarkering i sitt vapen.

Namn- och vapenlikhet har föranlett misstanke om samband mellan Myhr-Mier-ätterna och Murraysläkten. Det redovisade kvadrerade vapnet visar emellertid att ätterna Myhr och Mier utgör grenar av den skotska släkten Muir of Rowallan. Den svensk-finländska släkten fick vid naturaliseringen det i Finland under ett par generationer burna släktnamnet Muir utbytt mot det mera svenskklingande namnet Myhr.

Erik Spens

Militært

F. Løvschall: *Hærens ærmermærker*, 213 sider, format A4, udgivet af Det Kongelige Garnisonsbibliotek, København 1980. Pris: 120 kr.

I årtierne efter Anden Verdenskrig indførte den danske hær vævede tøjmærker, placeret øverst på uniformsærmet, til angivelse af den pågældendes tilhørsforhold til division, brigade, regiment, bataljon, eskadron, batteri, kompagni o. s. v. eller til hvor han ellers gjorde tjeneste: skole, lejr, krigsmaterielforvaltning, særlige korps (militærpoliti, slædepatrulje), for FN-tropper, stabspersonel hos SHAPE og NATO o. s. v.

Indtil 1975 var brug af sådanne mærker nok både udbredt og officielt accepteret, men alligevel ikke »autoriseret«. Først i dette år blev bestemmelser om stofmærkerne legitimeret af hærens øverste ledelse og derefter optaget i »Uniformsbestemmelser for hæren«. Det vil igen sige, at der før 1975 ikke fandtes nogen fortegnelse over mærkerne. Der ligger derfor et stort opsporings- og identificeringsarbejde fra forfatterens side bag de opimod 200 ærmermærker, som er gengivet og kommenteret i denne bog.

Hvert enkelt mærke er reproduceret i naturlig størrelse, de fleste af dem tydeligt og nydeligt. Den ledsagende tekst giver besked om mærkets farver, motiv, symbolik og eventuelle varianter, samt om hvornår det blev taget i brug og hvor det er fremstillet (men desværre intet om, hvem der har udformet det). I enkelte tilfælde er oplysningerne fyldigere. Hertil knytter sig en kort historisk indledning samt en række »bilag« med de officielle tekster der regulerer mærkernes anvendelse.

For den heraldiske betragtning er det naturligvis selve mærkerne der er hovedsagen. Nogle af billedmotiverne er gamle – en Torshammer f.eks. eller skræmmemasken på runestenen fra Århus fra o. 1000 – andre er helt nye: tegneseriefigurer eller gengivelser af panserkøretøjer, som må ændres når modellerne ændres. Mange stammer fra den egentlige heraldik, f.eks. våbenerne for de købstæder eller kommuner, hvor de pågældende militære afdelinger har hjemme, eller fra det kongelige våben. Til denne sidste gruppe hører bl.a. de hæderkronede opfattelser af de Gothers løve + ni hjertes som »Jyllands våben«, de Venders lindorm som »Fyns våben« og Danmarks tre løver som »Sjællands våben«. Det er forkert, men fejltagelserne har nu så mange århundreder på bagen at de næsten er blevet rigtige.

Militært udstyr spiller som venteligt en stor rolle, og det samme gør dyr: løve, panter, tiger, bjørn og isbjørn, ulv, slædehund, vindhund, bulldog, krønhjort, vildsvin, tyr, bison, stenbuk, vædder, hest, pony, egern, bæver, delfin, blæksprutte, slange, flagermus, regnspeve, and, urflugt, ravn, glente, falk, høg, ugle, ørn ...

Her er (enkelte) gode ideer vel udført, og (flere) gode ideer dårligt udført, og her er dårlige ideer i mange variationer. Det er lærerigt at blade igennem disse 200 mærker. Hvor er det svært at være enkel! Hvor er det let at være indviklet!

S. T. A.

Hjälmar

Humble, R.: *Warfare in the ancient world* (London 1980), 255 s. med talrika ill., varav 41 (plus omslagsbilden) i färg. Pris: 7 pund, 95 cents.

Det finns inte ofta anledning att recensera rent vapenhistoriska böcker i en heraldisk tidskrift. Ovan rubricerade bok utgör ett undantag, främst därför att den innehåller så mycket nyttig medicin för de många heraldiker som ännu lever kvar i föreställningen att heraldiken uppstod i början av 1100-talet e. Kr. på grund av att man då skall ha uppfunnit den ansiktstäckande hjälmen.

Första medicindroppen möter redan på omslagsbilden i form av en välbevarad helt ansiktstäckande brons hjälm från 500-talet f. Kr., funnen i Korint. Heraldiskt sett är den av kitelhjälmstyp. På s. 18 möter en akkadisk (Irak) heltäckande hjälm med ansiktsskärm från ca 2400 f. Kr. Denna var i årtusenden typisk för tvåflodsländets stormän medan mannen i ledet använde en topphjälm av en typ som kvarlevde i Östeuropa långt in i nya tiden. Grekerna i sin tur uppfann en hel rad olika former av heltäckande hjälm, liksom också de äldsta visirhjälmarna (s. 101, 127, 130, 134, 136, 165; alla med visiret uppfällt). Romarna byggde vidare på de grekiska hjälmarna. Särskilt intressant är den romerske ryttare i färg på s. 147 som är iförd full rustning av en typ snarlik 1200-talets medeltida ringbrynjerustningar. Dessutom är hans häst heltäckt med hästhjälm, brynja och brynjetäcke.

Men det räcker inte med bara de heltäckande hjälmarna. Alla antika kulturfolk nyttjade olika typer av hjälmar med ansiktssidoskydd (t.ex. s. 110, 112, 123, 188, 194, 197 och 219), nässkydd (s. 16–17, 19, 105, 111), hakskydd osv., allt hjälmformer som gjorde bäraren nästan lika oigenkännbar som en heltäckande hjälm.

Den här boken är emellertid bra även tack vare den provkarta av hjälmprydnader och sköldar med klart heraldisk bemålning – om de varit från medeltiden (s. 22, 39, 111 (bl. a. en sparre), 127, 143 (hjul), 205, 225) – som ingår. Och på s. 87 möter en lejonfigur i sållsynt vackert utförande, som kunde ha varit 1200-tal – om den varit medeltida. Andra bra lejonbilder finns på dolken s. 100, osv., osv.

Som sagt god medicin för vissa heraldiker!

Ch. v. W.

Symbolik Ordbog

Manfred Lurker (red.): *Wörterbuch der Symbolik*, 702 sider, ingen illustrationer, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1979. Pris indb.: DM 34.00.

Manfred Lurker er et af de kendteste navne blandt tyske symbolforskere. Sammen med ca. 50 medarbejdere inden for kultur-, religions-, kunst-, litteratur- og flere andre -historier og

videnskabsgrene har han udarbejdet et symbolleksikon, som er opbygget på en særpræget måde.

Ordningen er alfabetisk, men stikordene er ikke de enkelte symboler – genstande, billeder, handlinger, naturfænomener o.s.v. Artiklerne handler dels om sådanne områder af menneskelivet, hvor symboler spiller en særlig rolle: religionerne, folkløse, overtro, psykoanalyse, navngivning, hemmelige selskaber, astrologi, alkymi, allegorisk kunst, sakramenterne, drømme o.s.v., dels om grupper af symboler: retssymboler, dødssymboler, seksualsymboler, frelsesymboler, lægesymboler, bryllupssymboler o.s.v. Endelig omfatter leksikonnet personer – f.eks. kunstnere, digtere, tænkere – som særligt har beskæftiget sig med symboler eller som har skabt symboler, såsom Hieronymus Bosch og Salvador Dali, Dante og Kafka, Augustinus og Nietzsche.

Principielt dækker bogen hele jorden: Kina, Japan, Indien, Melanesien, Kongo, Ildlandet, Alaska, men langt det meste af den holder sig (heldigvis) til Europa, Antikken og den Nære Orient. Med over et halvt hundrede medarbejdere må værkets ca. 1260 artikler nødvendigvis blive af uens kvalitet. Ikke så få er besværlig læsning, abstrakte til det forskruede eller rent ud forståelige. Andre er banale. Men andre igen er klare, koncentrerede og indholdsrige. Det siger sig selv, at man ikke kan skrive udtømmende om f.eks. Kristne symboler, eller Primurersymboler, eller Ægyptiske symboler, på 2 sider (længere er de længste artikler i reglen ikke), men man kan give en god orientering, en god introduktion, og det er hvad adskillige af værkets artikler gør, f.eks. om Evangelistsymboler, Fredssymboler, Elementerne, Apoteknavne, eller Romerske symboler. Hver eneste artikel omfatter desuden en kort litteraturliste.

Bindet afsluttes med en ordliste (som er nyttig) og, allerbedst, med et udførligt register over konkrete symboler og motiver – knæ, knogle, knop, knude, komet, konge, koral, kornblomst, o.s.v. – og her kommer heraldikken ind! Herfra kan man f.eks. fra *Hånd* finde frem til en lang række eksempler på hvad hånden, eller billedet af en hånd, kan betyde eller symbolisere, eller fra *Handske, Hat og Hår* blive henvist til god besked bl.a. under »Retssymboler«.

Endnu et eksempel: En figur som ikke er helt sjælden i den tidlige heraldik er *papegøjen*. Man ser den også andetsteds i datidens kunst, f.eks. i gotiske kalkmalerier. Hvorfor optræder den her? Hvad står den for? Det har jeg aldrig før kunnet få et svar på, men Lurker har en forklaring. Fra registrets *Papegei* henvises man til artiklen om »Mariasymboler«, for det er hvad papegøjen er, eller i alle fald hvad den kan være, et symbol for Jomfru Maria. Ifølge middelalderlig opfattelse blev papegøjen ikke våd, når det regnede. Dermed blev den et billede på Marias ubesmittede undfangelse. Og så kunne papegøjen jo ikke blot tale, den sagde *Ave!* Ave Maria.

Af sådanne konkrete forklaringer fra middelalderens tankeverden er der mange i Lurkers *Wörterbuch*. For den der vil prøve på at finde frem til, hvad et gammelt våbenmærke kan betyde, vil den i mange tilfælde kunne være en nyttig bog.

S. T.A.

Om farger m.m.

Genealogisches Jahrbuch, bd 20, utg. av Zentralstelle für Personen- und Familiengeschichte (Neustadt/Aisch 1980).

Utländska genealogiska årsböcker brukar vi inte ha anledning att taga upp. Men rubr. årsbok, som samtidigt är en festskrift med anledning av den kände tyske genealogen Dr Heinz F. Friederichs' 75-årsdag, innehåller två ovanligt intressanta rent heraldiska uppsatser.

Den ena (s. 109–122) är *Eckart Hennings: »Zur Verleihung bürgerlicher Wappen in Preussen»*. Denne tager däri upp den kände rättshistorieprofessorn *Felix Hauptmanns* (1856–1934) ansökan hos preussiske kongen år 1899, om att Preussen borde införa av denne utställda ofrälse vapenbrev samt registrering av ofrälse vapen, bl.a. för att äntligen på allvar kunna bekämpa det florerande – det florerar f.ö. nu efter II. Världskriget värre än någonsin – skojet med ofrälse vapen.

Ansökan ledde till en högst oväntad skandal. Den preussiske häroldsmästaren (d.v.s. riksheroldikern) generalen av kavalleriet greve Theodor von Schlieffen (1831–1900) förklarade sig nämligen helt frankt »betrakta vapnen som

en produkt av en avslutad tidsepok» och att de alltjämt pågående vapenförläningarna i samband med upphöjelse i olika adliga värdigheter endast vore fortsättningen av en förlegad praxis och saknade reellt värde.

Författaren redogör bl. a. utförligt för sakens behandling inom den uppenbarligen med olustkänslor bekajade regeringen, som visste att kejsaren – liksom troligen en stor majoritet inom regeringen själv – var av helt annan mening.

Tyvärre avslutas undersökningen endast med ett konstaterande att kejsaren aldrig underdecknade något beslut i ärendet.

Hade Henning frågat nu levande släktingar till häroldsmästaren skulle han däremot snabbt ha fått veta vad som verkligen hände. Wilhelm II blev nämligen ursinnig över detta i hans tycke grova tjänstefel av den som satts till högste värdare av heraldiken inom Preussen. Han kallade upp Schlieffen, gav honom en amper tillrättavisning samt den s.k. sparken. Greven tog så illa vid sig att han inte överlevde mera än ett drygt halvår.

Den andra uppsatsen – *»Wappenwandel eines niederländischen Geschlechts in Deutschland und in Böhmen»* (med bilder) – är författad av den kände ordensforskaren (se *»Vapenbilden»*, nr 2, s. 5–6) och adelsgenealogen baron *Roman von Procházka*.

Adelssläkten van Alken, benämnd efter slottet Alken i det belgiska grevskapet Nielle, intog under 1200-talet, liksom en rad andra ätter där, grevskapets vapen – ett rött ansiktslejon i gult – i sin sköld genom att dela denna, sätta det egna vapnet – 3 (2:1) svarta fåglar i gult – i nedre och placera grevevapnet i övre fältet. Detta var ett dåtida mode för att visa trohet mot härskaren, men också för att få in de grevliga färgerna som igenkänningstecken i skölden. I det här fallet hindrade släktemblemet den lösning av vapenproblemet som andra släkter valt, nämligen att sätta grevevapnet i dexter övre hörn.

Släkten van Alken fick emellertid i sammanhanget onekligen ett problem. Sköldfärgen var ju gul i båda vapnen! Författaren visar hur man *dels* löste detta genom en smal tråd eller list i annan färg, *dels* genom att *»inrama»* lejonet med ett slags bruten rektangel av röda *»biljetter»*, en brabantisk specialitet. Ingendera lösningen var dock särskilt bra, varför man

ganska snart helt enkelt ändrade sköldfärgen i nedre fältet till vitt – ännu ett grovt brott mot heraldikens grundlagar!

Under 1600-talet fann man fåglarnas placering jämförd med det långsmala gående lejonet otillfredsställande och ändrade därför deras ställning till balkvis, varigenom onekligen bättre balans uppnåddes. Men detta räckte inte. Man bättrade på balansen genom att utveckla listen till en bjälke.

Emellertid hade hela tiden en stor del av släkten fortsatt att föra de ursprungliga färgerna. När man i samband med 30-åriga kriget delvis utvandrat till Tyskland, fann man därför där på en ny eller i viss mån omvänd lösning på problemet med de båda gula fälten: man lät fält och sköldemärke byta tinkurer i övre fältet. Därmed fick man äntligen ett heraldiskt korrekt vapen och kunde dessutom föra det egentliga släktvapnet oförändrat.

Emellertid fortsatte ändrandet av vapnet. Den till Böhmen i slutet av 1700-talet utvandrade grenen (död 1834) lyckades till slut avlägsna sig så långt som till ett tredelat vapen med gult lejon på rött i översta fältet, 3 benlösa vita fåglar på blått i mellersta fältet samt det nedersta fältet helt grönt. Sistnämnda ändring härstammade från en med tiden grön markbit, som tidigare smugit sig in under de balkvis ställda fåglarna.

I modern tid fördes vapnet så olika av olika grenar av den vittförgrenade släkten att man till sist enades om att något måste göras. Först gjordes en vetenskaplig undersökning av vapnets utveckling. Därefter beslöt man år 1968 en allmän övergång till ett *»enhetsvapen»*, som innebär en återgång till 1200-talets äldsta form och färgsättning. Man för alltså nu ånyo båda fälten i gult, blott åtskilda av ett svart delningsstreck (!).

van Alkenska vapnets historia är onekligen lärorik.

Ch. v. W.

Nya adelsvapen

Aminoff, Torsten G. (red.), *Gentes Finlandiae V. Skrifter* utg. av Finlands riddarhus VI i samarbete med Finlands Adelsförbund. Frenckellska Tryckeri Aktieföretaget, Helsingfors 1981. Häftad, 144 ss., 4 färgplanscher, pris i bokhandeln FIM 140,-.

Gentes Finlandiae - en sobert utstyrd publikationsserie med i huvudsak adelsgenealogiskt innehåll - har nått sitt femte häfte (de tre föregående - häfte ett är slutsålt - kan ännu erhållas från tryckeriet). Att den heraldiska publiceringsverksamhet, som inleddes av numera avgångne riddarhusgenealogen Torsten G. Aminoff i fjärde häftet, nu har kunnat fortsättas, bör hälsas med glädje av denna tidskrifts läsare. Det rör sig denna gång om ett avslutande komplement till George Granfelts i Helsingfors 1889 (med tillägg 1893) utgivna Finlands Ridderskaps och Adels Vapenbok: planscher jämte beskrivningar över 3 friherrliga och 15 adliga vapen för de ätter, vilka introducerats på Finlands riddarhus mellan 1893 och 1905, då den sista introduktionen ägde rum.

Ehuru en typologisk undersökning av den ryska tidens adelsvapen i Finland ännu återstår, kan några kommentarer säkert tillåtas. Bland ett bestånd om 165 vapen under en tidsrymd av hundra år är en viss brokighet att vänta: i själva verket är den, dels beroende på en allmän heraldisk smakförsämring under 1800-talet, dels till följd av speciella geopolitiska omständigheter i detta fall brokig in absurdum. Pärlor framsprungna ur den svensk-ryska heraldikens bästa medeltidsinspirerade konstkabinett och orientaliska praktstycken i petersburgsk nyrokostil blandar sig ogenerat med små genremålningar i Düsseldorf-biedermeier och fantasifulla anhopningar av emblemata och yrkesredskap.

Såväl vapenbilderna som de åtföljande beskrivningarna är publicerade direkt ur de originala handlingarna i riddarhusarkivet, avgjort att föredra framom så kallade normaliserade versioner. Det är intressant att jämföra vapenbeskrivningarnas för en modern heraldiker ibland befängda ordval - en ätt har blasonering på finska, säkert den första heraldiska texten på detta språk! - med bilderna.

De konstnärliga upphovsmännen till vapnen har i de flesta fall förblivit okända. Av vapenkonstnärer från tiden före 1893 må blott nämnas vapenboksutgivaren G. A. Kajanus, den kände djurmålaren Magnus von Wright och Granfelt själv. Av de nu publicerade vapnen har de äldre målats av Granfelts syster Sigrid, en uppenbarligen begåvad heraldisk

målarinna, vilken Aminoff ägnar en egen studie; bland övriga konstnärer märks åtminstone arkitekten Jac. Ahrenberg, enligt egen utsago »en sorts riksheraldiker i landet».

Att identifiera ett vapen är alltid en svår uppgift och utan kännedom om lämpliga källor i litteraturen rent omöjlig. En heraldisk bibliografis torra uppräknande av boktitlar - hur välgörande den än må vara för den heraldiska forskningen - kan på intet vis ersätta den resonerande vägledning i ämnet, Aminoff ger i sitt tredje heraldiska bidrag i Gentes Finlandiae. Sakkunnigt genomgår här de viktigaste heraldiska uppslagsverken för de nordiska länderna och Östersjöprovinserna kompletterade med några kortfattade notiser för andra europeiska länder.

Det heraldiska avsnittet omfattar drygt tjugo av bokens sidor; huvudinnehållet är ju dock genealogiskt. Här ingår monografier över släkterna Lang, Pistolekors, Reiher, Wulfert och Dittmar jämte meddelanden från riddarhuset. Utan att ta ställning till det genealogiska materialet - vilket ligger utanför såväl anmälnarens kompetens som denna tidskrifts syfte - är de heraldiska artiklarnas värde såpass betydande, att Gentes Finlandiae måste anses vara oumbärlig för den som intresserar sig för den finländska heraldikens förflutna eller för nordisk adels heraldik.

H. Dgm.

Finlands flaggas ryska förebild

Matti Klinge, *Suomen sinivalkoiset värit (= Finlands blåvita färger)*, Otava, Keuruu 1981. Häft., 304 ss., ill. i sv.-v., FIM 58,-.
Jouko Hulkko - Kai Huovinmaa, *Siniristilippu (= Den blåvita korsflaggan)*, Otava, Keuruu 1981. Häft., 88 ss., FIM 43,-.

Hade någon seriöst syftande forskare ännu en generation sedan offentligt framfört som sin åsikt, att Topelius - en av Finlands kanoniserade stormän - tog Finlands blåvita färger från den ryska örlogslaggan, och detta till råga på allt av lojalitet mot den ryska överheten under Krimkriget, då hade denna forskare av en enhällig opinion utpekats som en förrädare, den där släpat fäderneslandets ära i smutsen. Vare det sedan ett uttryck för

avsvalnad chauvinism eller för ringa intresse för heraldiska subtiliteter, så har Matti Klinges bok om de nationella symbolernas öden och betydelse, där just denna åsikt vetenskapligt underbyggd framförs, trots en brett tilltagen reklamkampanj väckt måttligt och i vissa fall positivt uppseende.

Härmed kan man konstatera att en ny stjärna uppträtt på det heraldiska firmamentet. En framgångsrik bana som innehavare av den svenskspråkiga professuren i historia vid Helsingfors Universitet - en av Topelii efterträdare - och som ledamot av ordenskapitelet för Finlands Vita Ros' och Finlands Lejons ordnar har inte tidigare föranlett Klinge att publicera sig inom heraldiken. Hans specialämne är idéhistoria, vilket ju - i likhet med samhällspolitik - är av avgörande betydelse för att rätt förstå problemen kring nationell heraldik, något som konstcenterade heraldiker ofta förbiser. Klinges bok, skriven i en fluent, närmast journalistisk stil, innehåller mycket tänkvårt för en förfomsfri heraldiker; åsikter om ett rikets nationella symboler av ett slag som sällan tidigare presterats. Läsaren får så att säga skåda bakom kulisserna och lär sig att skilja mellan den reella verkligheten och den indiktrinerade mytologin.

Den finskspråkiga bokens titel - Finlands blåvita färger - är i själva verket missvisande, ty blott en knapp tredjedel behandlar heraldiska ämnen i någon form. För övrigt innehåller boken kapitel om bl.a. nationella högtidsdagar och stormän samt om Finlands nationalhymn; ett avsnitt på över en tredjedel av boken och den avgjort förnämligaste prestationen, men dessa i och för sig intressanta ämnen skall här inte vidare beröras. Ett kort men intresseväckande kapitel behandlar regalier och ceremonier, ett av heraldiker utanför de brittiska öarna styvmoderligt behandlat ämne, till vilket vi hoppas kunna återkomma.

Samma år har samma förlag gett ut en annan flaggbok, Hulkkos och Huovinmaas lilla instruktiva handbok i flaggning. I dess korta historiska inledning saknar man ett beaktande av såväl Klinges rön som de senaste tjugo årens heraldiska utveckling över-

huvud - boken är för övrigt en omarbetad upplaga. Finlands flaggas ursprung har nu stötts och blötts i två generationers tid, men först nu har vi genom Klinges bok fått det troligen definitiva svaret. Det är beklagligt att handboken, som väl skall slitas i händerna på gemene man igen tjugo år framåt, redan vid publiceringen är föråldrad.

En saga av Zacharias Topelius kallad Fästningen Finlandsvärn och publicerad i barn-tidningen Eos 15.2.1854 (Krimkriget utbröt en vecka senare!) där Topelius låter sin hjälte utropa »vitt och blått äro våra färger: vitt för våra vintrars snö och blått för våra blå sjöar«, och en dikt vid mobiliseringen av den ryska flottans finska avdelning Sjöekipaget den 28.4 samma år, där Topelius betygar, att »Så långt er flagga (d.ä. den ryska örlogsflaggan: vit med blått andreskors) när,/Den flaggan är ock vår«, utgör begynnelsen av Finlands flaggas brokiga förlutna. Därifrån följer Klinge de blåvita färgernas öde tills de efter 1918 års frihetskrig slutligen blir Finlands nationalfärger. Sammanfattningsvis påpekar Klinge att härledningen av det självständiga Finlands färger från den ryska örlogsflaggan har sin logiska förklaring: Finland är den enda icke-socialistiska relikten av det ryska imperiet!

Det korta avsnittet om Finlands lejonvapen tillför inte den heraldiska vetenskapen något nytt. Klinge sätter dock in vapnets tillkomst-historia på 1580-talet i sitt rätta ideologiska och politiska sammanhang med en klarhet och skärpa som man inte är bortskämd med i heraldiska sammanhang. Hans tolkning av kroksabeln i Finlands vapen - dit den kommit från Karelen något äldre vapen - som en symbol för en alleuropeisk front mot den turkisk-tatariska expansionen har rönt mot-hugg i tidningspolemiken. Visserligen har sabelsymboliken redan i hundratals år enhälligt och av framstående forskare tolkats som en heraldisk demonstration mot Ryssland, men ingendera tolkningen kan verifieras ur samtida källor. Åter ett exempel på att tolkningsspekulationer kring vapen ingenstans leder; vapen har ingen mytologisk betydelse, de är igenkänningstecken, icke symboler!

H. Dgm.

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 100 eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemtest gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica. c/o stud. jur. Sunil Saigal, Kongsager 5, 2620 Albertslund, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 9, 13, 16, 20, 27, 29 og 35 er udgået. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, portofrit: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. - For alle 21 numre til og med nr. 30: Dkr. 200. - Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. - Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. - Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50.

Redaktør:

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems-gade 4, 2. sal, 2100 København Ø.
Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge.
Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.
Konstnären Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.
Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.
Amtsdirktor, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems-gade 4, 2. sal, 2100 København Ø.
Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gärd, 03400 Cichtis, Finland.
Konstnären Olof Eriksson, Mäyrätie 6 D 57, 00800 Helsinki 80.
Major O. H. M. baron Haxthausen, «La Cerisaie», 35, Traverse du Lavoir de Grand-Mère, 13100 Aix-en-Provence, Frankrig.
Museumsinspektør Jan von Konow, Kungl. Armémuseum, Box 14095, 104 41 Stockholm.
Førstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, 7000, Trondheim, Norge.
Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark.
Byrådirektør Bengt Rur, Kometvägen 19, 183 33 Täby, Sverige.
Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.
Friherre Åke Thott, Apartado 181, Estepona (Málaga), Spanien.
Friherre Christopher von Warnstedt, Linnégatan 28-30, 3. sal, 114 47 Stockholm.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.
Major O. H. M. baron Haxthausen, «La Cerisaie», 35, Traverse du Lavoir de Grand-Mère, 13100 Aix-en-Provence, Frankrig.
Dr. phil. Herman L. Løvenskiold, Riksarkivet, Boks 10, Kringsjå, Oslo 8.
Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).
Fil dr. Jan Raneke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige.
Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark, (sekretær).
Stud. jur. Sunil Saigal, Kongsager 5, 2600 Albertslund, Danmark (kasserer).
Hovrättsrådet Bo Tennberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65120 Vasa 12, Finland.
Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.